

Stane Mihelič

KMETIJSKA DRUŽBA
IN USTANOVITEV »NOVIC«

I

Težnja* po slovenskem periodičnem tako literarnem kakor poljudno-strokovnem listu je bila v predmarčni dobi od leta do leta močnejša. Poznamo prizadevanja za njeno uresničenje na obeh straneh, ki pa niso rodila uspeha vse do leta 1843., ko sta se obe nameri — literarna in poljudno-strokovna — zedinili in prinesli Slovincem vsaj v preporodnem smislu skupen list »Kmetijske in rokodelske novice«.

Oviro za izdajanje slovenskega literarnega lista v predmarčni dobi so nam bolj ali manj znane in problemi, ki so s tem v zvezi, po večini obdelani. Reči moramo, da je bila predvsem oblast s svojo cenzurno organizacijo tista, ki je delala zapreke pri poskusih izdajanja slovenskega literarnega lista.

Drugačni pa so bili vzroki, da Slovenci nismo dobili že prej slovenskega poljudno-strokovnega lista, čeprav smo imeli vsaj na Kranjskem v Kmetijski družbi tisto ustanovo, ki je od vsega početka imela za svoj glavni cilj »izpopolnjevanje kmetijstva v vseh njegovih strokah« in ki bi ga mogla vsaj deloma doseči, če bi bila skušala poučevati slovenskega kmeta v slovenskem jeziku. Zato pa bi ji bil nujno potreben slovenski poljudno-strokovni list.

Oglejmo si na kratko te vzroke.

Pravila Kmetijske družbe v Ljubljani, ki jih je potrdil dne 8. aprila 1820 cesar Franc I., so v § IV. (točka a in b) določala, da mora izdajati Kmetijska družba vsako leto »Annalen der Landwirtschafts-Gesellschaft in Laibach«. Letopisi naj bi prinašali »zapisnike vseh na občnih zborih obravnavanih predmetov, naročene poskuse in rezultate končnih poročil o stanju in napredku kmetijskega obdelovanja, koristna odkritja in iznajdbe, poročila drugih gospodarskih družb o

* Pri pisanju te razprave sem poleg Analov (Annalen der. k. k. Landwirtschafts-Gesellschaft in Laibach) in Koledarja (Wirtschafts-Kalender für die Provinz Krain) uporabil iz arhiva Kmetijske družbe zapisnike občnih zborov in sejne zapisnike Kmetijske družbe. Številke med tekstom se nanašajo na dokumente, zbrane in razporejene po datumih v opombah konec razprave. Kjer vir ni posebej naveden, glej Ivan Prijatelj, Ustanovitev Bleiweisovih Novic, Veda 1913, 59—65, 161—169 in 271—279.

raznih njihovih poskusih in izkušnjah, objave dobrih spisov in knjig o kmetijstvu, novih koristnih rastlinah in semenju — bili naj bi poročevalci o dobrih delavcih, žitnih cenah, živini itd...« in pa »Wirthschafts-Kalender für die Provinz Krain«, v katerem naj bi izhajali »vsebinsko bogati in poljudno pisani članki o kmetijstvu...«, ki naj bi poročali predvsem o zmotah in kako naj bi se izboljšale pomanjkljivosti kmetijstva v domovini«.

Dejstvo, da sta bili že od vsega početka v pravih Kmetijske družbe določeni dve, samo po sebi se razume, nemški periodični publikaciji — Anali kot bolj znanstvena, Koledar pa kot bolj poljudno-strokovna — je prav gotovo oviralo poskus izdajanja slovenskih periodičnih publikacij pri Kmetijski družbi. Nadalje so pravila določala, da ureja liste tajnik Kmetijske družbe. Če bi družba hotela izdajati slovenski list, bi bila morala napraviti izjemo, to je, nastaviti novega urednika, ki bi znal slovenski. Seveda bi bili v tem primeru narasli tudi stroški, ki bi jih Kmetijska družba vsaj v začetku, ne vedoč za uspeh, morala sama kriti.

Druga, prav tako važna ovira slovenskemu poljudno-strokovnemu listu je bil vsakokratni odbor Kmetijske družbe, ki mu je dosledno načeloval Nemeč ali pa človek, ki se je imel za Nemca. Tak predsednik ni znal slovenskega jezika ali le prav malo, odborniki pa so bili po večini fevdalni gospodje (grofje, baroni, plemenitaši, veleposestniki itd.) neslovenskega rodu (Nemci, Italijani) ali pa so bili med njimi le taki Slovenci, ki so se oddaljili od ljudstva in tako našli pot med zgoraj navedeno družbo. Po navadi so bili to veleposestniki. Pravih slovenskih kmetov in tudi podeželske duhovščine, ki bi se bila zavedala dolžnosti do svojega slovenskega porekla, v odboru samem ni bilo, čeprav jih je bilo več med člani. Vsem tem veleposestnikom in baronom pa je šlo v prvi vrsti za to, da se s svojimi učeni, nemško pisanimi strokovnimi razpravami proslave pri drugih podobnih družbah (le redki so bili izjeme) in tako postanejo njih častni člani. Preveč je bila v njih še zakoreninjena fevdalna miselnost in z njo svojevrsten prezir do še nedavne podložnika, da bi jih bile lahko zdradle prosvetljenske tendence vlade (ki so pa tudi nenemške jezike samo provizorno tolerirale) in dokaj skrbno nabirane statistike o gospodarskem stanju našega kmeta, čeprav so kazale v primeri z napredkom kmeta v nekaterih drugih avstrijskih deželah porazno sliko. Samo tako si lahko razlagamo, da ti gospodje pri nas niso skušali ubrati v korist našega kmeta vsaj take poti, kot so jo ubrali pri podobnih ustanovah drugod: najti možnosti in sredstva, da se kmet dvigne iz svoje zaostalosti na ta način, da ga strokovno poučujemo v domačem jeziku in ga seznanimo s potrebnimi novejšimi, za gospodarstvo važnimi pridobitvami.

Kot dopolnilo k obema doslej navedenima razlogoma pa je treba navesti še tretji vzrok, to je, dotedanjo jezikovno prakso v gospodarskih in strokovnih člankih in razpravah. Če izvzamemo revne poskuse pred Vodnikom, tudi poskuse Vodnika, Goličnika in drugih,

moramo reči, da se je vse, kar se je pisalo o posameznih gospodarskih strokah, pisalo v nemščini, da so se naši naprednejši kmetovalci — med njimi predvsem podeželska duhovščina — izobraževali v gospodarskih panogah v nemškem, italijanskem in tudi francoskem jeziku. To je vedel tudi odbor Kmetijske družbe. Ali naj bi bil potem nemško usmerjeni odbor to prakso spreminjal? Kdo izmed njih bi bil zmožen prispevati slovenski članek za slovenski tisk? Vse to so bili zanje problemi, ki bi jih sami ne bili mogli rešiti, čeprav bi bili razmišljali o njih.

To so bili razlogi, ki deloma opravičujejo mnenje, da se v prvih desetletjih obstoja Kmetijske družbe v Ljubljani res ni moglo z uspehom misliti na slovenski poljudno-gospodarski list. Vendar pa lahko rečemo, če se pobliže seznanimo z dejstvi, da vse to niso bile neizpodbitne ovire in da bi jih bilo mogoče, če že ne popolnoma odstraniti, vsaj paralizirati. Seveda bi se bil za to moral najti človek z jasnim pogledom na položaj, ki bi resno in vztrajno prijel stvar v roke.

Pravila Kmetijske družbe v Ljubljani so res določala samo dve, in sicer nemški periodični publikaciji, ki naj jih izdaja Kmetijska družba v svoji založbi pod uredništvom odbora in formalnim urednikom tajnikom Kmetijske družbe, vendar ni bilo nikjer izrecno naglašeno, da poleg teh dveh ne bi bila smela izdajati še drugih, n. pr. slovenskih publikacij, če bi se ji zdelo to potrebno. Saj ji je dajal čl. IV. pravil tako rekoč neomejeno svobodo, da uporabi vsa razpoložljiva sredstva, s katerimi bi mogla odpraviti ovire, ki stoje na poti gospodarskemu napredku dežele.

Kdor bi se bil samo malo bolj poglobil v misli, ki so navedene v tem členu, bi bil moral spoznati, da bo delo Kmetijske družbe po teh smernicah uspelo le, če se družbi posreči priti v stik s kmetom, in tak stik bi bil brez dvoma tudi slovensko pisan poljudno-strokovni list.

Na drugi strani pa ni bilo nujno, da bi Kmetijska družba sama zalagala slovenski list in ga urejevala. Mogla bi bila vse to odstopiti komu drugemu, sama pa priporočiti list članstvu in izposlovati zanj dovoljenje pri oblasti. Da bi oblast najbrž stvari ne ovirala, kaže dejstvo, da je v dvajsetih in tridesetih letih prav gubernij bil tisti, ki je svetoval Kmetijski družbi v Ljubljani, naj izda potrebne slovenske poučne knjige (o sadjarstvu, sviloreji i. dr.). Da pa bi bil odbor v takem primeru pravila lahko obšel, kaže tudi dejstvo, da odbor pri odklonitvi ali sprejetju takega ali podobnega podjetja nikoli ni imel za potrebno, da bi pravila spremenil.

Tudi drugi razlog — večina nemških odbornikov v Kmetijski družbi — ni bil tak, da bi ga ne bil mogel odkloniti vpliven in premišljen predlagatelj slovenskega periodičnega lista. Nobena akcija, ki je šla za tem, da bi dobili Slovenci kako potrebno poljudno-gospodarsko knjigo, in ki je bila od predlagateljev finančno in glede na njeno korist ljudstvu dobro podprta, ni naletela pri odboru na gluha ušesa in je nihče v odboru ni skušal morda iz kakšnih Slovincem sovražnih razlogov ovirati. Ako se katera namera, kakor priča ravno prvi poskus

izdajanja slovenskega strokovnega lista, ni posrečila, moramo reči, da je tičala krivda bolj ali manj tudi v slabo premišljenem in ne dovolj jasnem načrtu.

Tudi vemo, da so bili prav Nemci tisti, ki so se prvi zavedali, da bi bilo treba pri Kmetijski družbi nekaj ukreniti, ako hočejo privabiti preprostega kmeta, in so tudi sami navajali kot vzrok — različnost jezika. Gotovo bi bil to preporodno usmerjen Slovenec lahko s koristjo obrnil v prid Slovencem in tudi uspel, če bi bil kdo tak med njimi. Tako je n. pr. že nadvojvoda Janez kot vrhovni pokrovitelj Kmetijske družbe v Ljubljani na občnem zboru leta 1836.²⁷ izjavil, da pogreša na zboru zastopnikov kmetov. Prav isto se je zgodilo na občnem zboru Kmetijske družbe v Ljubljani dne 5. maja 1841, ko je moral predsednik Kmetijske družbe Lichtenberg razočaranega guvernerja Jožefa Weingartna, ko je prvič kot deželni guverner prisostvoval občnemu zboru in ni videl na njem nobenega kmeta, takole potolažiti: »Če pogreša vaša ekscelenca tu članov kmetskega stanu, moram z obžalovanjem pripomniti, da je razlika pokrajinskega jezika, v katerem se razprave na občnem zboru ne morejo dobro vršiti, zadržek njih osebni udeležbi.«²⁴

Še najteže bi bilo odbiti tretji razlog, t. j. nemško jezikovno prakso v gospodarskih člankih in razpravah. Zlasti jo je bilo že iz zgoraj navedenih razlogov težko spremeniti pri člankih, ki so do neke mere znanstveno obravnavali predmet in izhajali predvsem v Letopisih Kmetijske družbe. Pri teh bi jo bilo težko spremeniti tudi zaradi novejšega tehničnega in gospodarskega izrazoslovja. Bilo pa bi brez koristi, kajti naš preprosti človek bi takih razglabljanj ne bil razumel. Vendar ne smemo vsega jemati z ne vem kako visokega znanstvenega stališča, čeprav ga je Kmetijska družba stalno in povsod poudarjala. Kdor bi bil hotel spremeniti nemško jezikovno prakso, bi se bil lahko ogledal po poljudno-strokovnih listih drugih avstrijskih dežel, ki so bili pisani v preprostem in lahko razumljivem ljudskem jeziku. Na ugovore, da bi se težko obnesla finančna stran takega podjetja, pa bi se bil mogel sklicevati na to, da je bila prav tako ali še bolj slaba finančna stran tako Letopisa kakor Koledarja, saj sta neprodana zaradi maloštevilnih odjemalcev ležala v kupih na podstrešju Kmetijske družbe.

Po vsem navedenem moramo reči, da Kmetijska družba sama in njen sistem nista bila direktno ovira izdaji slovenskega poljudno-strokovnega lista v predmarčnih dneh, ovire moramo iskati v tistih slovenskih slojih, ki so bili v odboru, in med člani Kmetijske družbe zato, da bi zastopali gospodarske koristi našega kmeta, pa so jih s svojo narodno brezbriznostjo nehote izdajali. Manjkalo je torej med njimi nekoga, ki bi bil znal izpodbiti predsodke o nesposobnosti slovenskega jezika, kot jih je v tem času spodbijal n. pr. Prešeren in drugi v literaturi; ki bi bil prevzel na svoje rame uredništvo takega poljudno-strokovnega lista in bi ga znal postaviti na solidno finančno bazo ter zbuditi zanimanje zanj. Manjkalo pa je za tako podjetje tudi pobude

od tiste plasti naše inteligence, ki je čutila slovensko in se je borila za priznanje slovenščine na drugih toriščih. Ni se namreč zavedala, da bi lahko na ta način utrla pot slovenskemu prerodu tudi do preprostega človeka; prav to se je tudi v marsikaterem pogledu kasneje maščevalo.

II

Prvi poskus ustanovitve slovenskega gospodarskega poljudno-strokovnega lista — tednika — v tridesetih letih 19. stoletja ni izšel, kakor bi pričakovali, iz slovenskih vrst članstva Kmetijske družbe v Ljubljani, marveč ga je predložil tedanjemu predsedniku družbe in ljubljanskemu škofu A. A. Wolfu grof Franc Scribani Rossi, član ljubljanske Kmetijske družbe iz Zemona (Semonhof) pri Ilirski Bistrici v postojnskem okraju. Drugih podatkov o njem do danes nisem mogel izslediti.⁶ Dne 29. aprila 1835 se je namreč obrnil na predsednika Kmetijske družbe v Ljubljani s temle dopisom:

»želja, da bi preprostega kmeta na kar bolj pripraven način poučil in ga vodil po načelih, pridobljenih po teoriji in izkušnjah, mi je navdahnila misel, ki se jo usojam z vsem spoštovanjem sporočiti Vam, knežji milosti, kot predsedniku učene c. kr. Kmetijske družbe.

Moj načrt je, da bi izdajal, ko bi dobil visoko dovoljenje, periodičen tednik, ki bi bil pisan v poljudnem slogu v nemškem, kranjskem in italijanskem jeziku. Obravnaval bi temeljito splošno kmetijstvo in stroke, kakor domača pravila, vse vrste poljedelstvo in živinozdravilstvo. List bi se imenoval ‚Praktičen pouk o kmetijstvu‘. Da bi se med ljudstvom bolj širil, bi morala biti naročnina le dva krajcarja za številko ali pa en goldinar 44 krajcarjev za vseh 52 številk letno.

Da pa bi se stroški čim bolj zmanjšali, naj bi bil morda litografiran namesto tiskan.

Urednik bi moral formalno izjaviti, da je vse podjetje last c. kr. Kmetijske družbe v Ljubljani, in se zavezati, da ji bo vedno priskrbel po deset številk brezplačno.

Kmetijska družba naj bi sama pobirala naročnino in naj bi odštevala založništvu za kritje stroškov po pol krajcarja za vsako številko.

Najprej bi moralo uredništvo sestaviti program lista in napraviti poskusne liste.

To je, knežja milost, moj predlog. Delo bo veliko in trajno. Moje moči bi ne zadostovale, če me ne podpro nekateri izkušeni kmetovalci, ki imajo dragoceno teoretično in praktično znanje. Mislim tudi, da me bodo družba sama kakor tudi njeni uvaževani člani počastili s prispevki za list in da bodo tako dobri, da mi bodo sporočili izsledke svojih izkušenj, ki so jih imeli na področju te znanosti. Naročba gg. članov Kmetijske družbe v Ljubljani bo za sedaj dovolj, da se bo redakcija lotila podjetja in ga tudi razglasila v javnosti...«

Če poskusimo razčleniti Scribanijevo zamisel in ji poiskati vzroke, moramo reči, da je bil glavni pač tisti, ki ga navaja Scribani sam, namreč želja, da bi »neukega kmeta na najbolj pripraven način poučil« in mu pokazal pot k napredku. Neposreden povod za to pa so verjetno bile podobne akcije drugih kmetijskih družb, ki so v tem času začele

agitirati in nabirati naročnike za svoje liste po vseh avstrijskih deželah. Na kak finančni efekt svoje akcije po vsem tem, kar smo brali, ni mogel računati. Verjetno je, kakor tudi sam pravi, da je o tej svoji zamisli govoril tudi z drugimi člani in »izkušenimi kmetovalci« postojnskega okraja. Kdo bi bili ti, ki so mu obljubili svojo pomoč, mormo samo ugibati. V tem času so bili v postojnskem okraju »izkušeni kmetovalci« vsaj tile možje: Franc Burger, posestnik v Postojni, Anton Dekleva, kmetovalec v Selcah pri Postojni, Albert pl. Garzarolli, veleposestnik v Postojni, Jožef Huber, direktor okrajne šole v Postojni, Matej Leban, posestnik v Postojni, Jože Vesel, posestnik v Postojni. Verjetno je, da so nekateri izmed teh tisti »izkušeni kmetovalci«, o katerih govori Scribani v svojem predlogu, kajti ravno sam je bil tisti, ki je večino njih predlagal odboru Kmetijske družbe v Ljubljani za člane.

Zamisel sama — list v treh jezikih — je bila vsekakor preobširna in bi se v praksi gotovo ne bila obnesla. Tudi je bila po vsej priliki finančna stran akcije preniško računana. Vendar bi vse to ne moglo negativno vplivati na nekoga, ki se je zamislil v to, kako bi izobrazil preprostega kmeta, ki je zaostal v napredku. Tudi bi vnet prosvetljenec na noben način ne zavračal tako vnetega in nesebičnega pomagača pri prosvetitvi ljudstva, kakor se nam je pokazal Scribani. Kranjska kmetijska družba s škofom vred pa je mislila drugače. Dne 25. oktobra 1835 je Scribanija takole zavrnila:

»Cenjeno pismo Vašega blagorodja na sedanjega predsednika Kmetijske družbe z dne 29. aprila t. l. je bilo predloženo odboru v razpravljanje. Odgovor na pismo se je zavlekel zaradi deputacije na dvor v mesecu maju, katere so se udeležili trije člani odbora, in pa zaradi okolnosti, da je odbor skušal poiskati možnosti za subskripcijo za list, ki ga je predlagalo Vaše blagorodje, ker premoženjske razmere družbe ne zmorejo nobenih izdatkov, zaradi katerih bi družba morda imela izgubo.

Čeprav je namen dober in trud za pouk preprostega ljudstva zaželen, vendar ni pričakovati, da bi se krili stroški, ker so pri nas posestva zelo razkosana in po večini v rokah ljudi, ki ne znajo brati. Zlasti pa še zato, ker ima vsak član družbe, ki se bavi s kmetijstvom v večjem obsegu, sam najboljše spise te vrste, ki so izšli v Avstriji ali pa v zamejstvu, sicer pa si jih lahko sposodi v društveni knjižnici...«

Razlogi, zaradi katerih je družba oziroma odbor Kmetijske družbe odklonil Scribanijevo zamisel, so zanimivi in v celoti potrjujejo naša izvajanja, ki smo jih navedli spredaj. Predvsem so važne štiri točke: neuspela subskripcija, slabo finančno stanje družbe, nepismenost ljudstva, ki mu je bil list namenjen, in četrtič: nezainteresiranost članstva Kmetijske družbe za tak tisk, ker se člani lahko okoriščajo in izpopolnjujejo v gospodarskih strokah z drugimi, t. j. nemškimi, francoskimi, italijanskimi listi in knjigami. Oglejmo si sedaj vsa navedena dejstva po vrsti.

Po virih, ki so mi dostopni, nisem mogel ugotoviti, da bi se bila subskripcija v kakem večjem obsegu sploh vršila. Navadno so o takih akcijah skušali zainteresirati članstvo na občnih zborih in z okrožnicami. Do danes nisem mogel najti med akti Kmetijske družbe nobene take okrožnice in tudi zapisniki občnih zborov iz te dobe ne govore o tem. Po vsej verjetnosti je le odbor govoril o tej zadevi in odborniki so potem izrazili mnenje, da bi taka subskripcija ne uspela. Poskušali pa niso v tej smeri nobene resnejše akcije. To je pa tudi že v zvezi s četrtim razlogom, ki ga navaja odbor Kmetijske družbe pri odklonitvi Scribanijeve zamisli. Članstvo oziroma odborniki niso videli potrebe in koristi takega lista, pa se zato ni nihče potrudil, da bi ga razširjal in ponujal drugod. Tako je »subskripcija« doživela neuspeh.

Tudi slabo finančno stanje družbe ni moglo biti pravi razlog za odklonitev lista. Če bi bila Kmetijska družba sprejela Scribanijevo zamisel v taki obliki, kot jo je ta predlagal, bi sama ne imela prav nobenih »dvomljivih stroškov«, marveč kvečjemu dobiček. Saj bi bila od vsakega subskribenta obdržala 75 % vplačane naročnine in odštela le 25 % založniku. Zopet moramo reči, da je bil razlog Kmetijske družbe iz trte izvit. Prav isto velja za tretji razlog. Kmetijska družba je imela tedaj že dokaj dobre skušnje o tem, koliko slovenskih poljudno-strokovnih knjig je mogoče prodati, saj je do tedaj izdala že vsaj eno slovensko knjigo (Pirc, Kranjski vertnar, 1850), ki se je dobro prodajala, in je v drugi polovici tridesetih let morala misliti že na drugo izdajo. Tudi ni imela finančnih pomislekov pri izdajanju nemških publikacij (Anali, Koledar), ki ji prav gotovo niso donášali dobička.

Pri vsem tem pa je važno še nekaj. Če se je Kmetijski družbi zdela Scribanijeva zamisel — izdajanje lista v treh jezikih — preobširna, bi bila, če bi se bila zavedala svoje naloge, lahko načrt zožila in poskusila izdajati list samo v slovenskem in nemškem jeziku. Lahko bi bila tudi na kakšen način združila to akcijo z izdajanjem svojega koledarja in letopisa, če bi se bila hotela izogniti le »dvomljivim izdatkom«.

Po vsem tem nam ta akcija razgalja prav jasno, da gospodje, ki so tedaj sedeli v odboru Kmetijske družbe, niso prav nič mislili na dvig izobrazbe kmečkega ljudstva, njim je bila Kmetijska družba ustanova, ki naj se zavzema za njihove lastne koristi in jim pomaga do časti.

Scribani po tem odklonilnem stališču odbora Kmetijske družbe, kolikor je znano, ni dalje vodil akcije, kajti brez moralne podpore Kmetijske družbe bi gotovo ne bil uspel. Tako je vsa stvar ostala nerešena v arhivu.

Morale so priti večje pobude od drugod, priti ljudje, ki so imeli večji vpliv na odbor Kmetijske družbe, obenem pa tudi drug predsednik Kmetijske družbe, ki je imel — čeprav je bil zopet Nemeč — več razumevanja za potrebe preprostega slovenskega kmeta kakor »knežja milost« škof Wolf, potem je šele bilo mogoče uresničiti izdajo slovenskega poljudno-gospodarskega lista.

III

Pod vplivom naglega razvoja industrije v zahodni Evropi v prvi polovici 19. stoletja je tudi Avstrija začela misliti na to, kako bi zbudila zanimanje za to državi koristno in potrebno gospodarsko panogo. Po zgledu tujih industrijskih društev in organizacij in domačih kmetijskih družb, ki so po smrti Jožefa II. na novo oživele in se po porazu Napoleona krepko razmahnile, je bilo med prvimi »Društvo za pospeševanje in podpiranje industrije in obrti v notranji Avstriji«¹², ustanovljeno v Gradcu leta 1837. pod predsedstvom nadvojvode Janeza. Društvo je imelo namen »podpreti ustanavljanje industrijskih podjetij in poživiti obrt z vsemi možnimi materialnimi, moralnimi in duhovnimi sredstvi«. Svoje območje, ki je bilo prvotno omejeno le na Štajersko, je skušalo razširiti tudi na Koroško in Kranjsko. Zato je že pred ustanovitvijo društva stopil provizorični odbor v stike z odbori kmetijskih družb v teh dveh deželah in jim poslal celo pravila, da bi se odbori izrazili o njih in podali svoje utemeljene pripombe.¹ Ker zgodovina kranjske delegacije, t. j. podružnice Društva za podpiranje in povzdigo industrije v notranji Avstriji, še ni raziskana, naj navedem tukaj tista važna dejstva, ki so potrebna za razumevanje kasnejših izvajanj.

Akcijo za ustanovitev Društva za pospeševanje in podpiranje industrije in obrti v notranji Avstriji (Industrijsko in obrtno društvo) je začela prav za prav Štajerska kmetijska družba, oziroma njeno članstvo z nadvojvodo Janezom kot pokroviteljem kmetijskih družb. Provizorični odbor, ki se je zato ustanovil v Gradcu, je izdelal pravila in jih poslal v pregled in presojo med drugimi tudi Kranjski kmetijski družbi v Ljubljani.³ Kranjska kmetijska družba pa je mislila, da bi bilo bolje ustanoviti posebno industrijsko in obrtno društvo za Ilirske dežele (Koroško, Goriško, Kranjsko),² vendar so se člani, ki jim je odbor Kmetijske družbe v Ljubljani razposlal pravila Industrijskega društva na vpogled, izrekli za pristop k Industrijskemu društvu v Gradcu, češ da je pri nas za posebno industrijsko društvo še premalo zanimanja.³ Slednjič je tudi Kranjska kmetijska družba pristala na to.⁴ Z dopisom 5. aprila 1837 je »provizorična direkcija«⁴ Industrijskega društva v Gradcu ponovno povabila Kmetijsko družbo v Ljubljani, naj na svojem občnem zboru poagitira za pristop članstva k omenjenemu društvu, in je obenem poslala že potrjena pravila.¹¹ Kranjska kmetijska družba je nato začela nabirati članstvo in leta 1838. se je ustanovila v Ljubljani delegacija, t. j. podružnica Industrijskega društva v Gradcu. Predsedstvo Kmetijske družbe in kranjske delegacije je bilo združeno v eni osebi.¹⁵ Tako je bil prvi predsednik Lichtenberg. Tudi prostori kranjske delegacije (pisarna, knjižnica, čitalnica) so bili v poslopju Kmetijske družbe. Kranjska delegacija je takoj začela z delom. Zbirati je začela knjige za knjižnico in se naročila na važnejše strokovne liste, ki so bili v čitalnici članom na razpolago.²³

V tem času je začelo v Avstriji izhajati več strokovnih listov, katerih založniki so skušali pridobiti tudi kranjsko delegacijo za to, da bi začela zbirati naročnike zanje. Najbolj znana lista te vrste, ki sta začela izhajati v tem času in ki sta zasledovala delo Industrijskega društva v Gradcu, sta bila: *Zeitschrift für und über Oesterreichs-Industrie und Handel*,¹³ urejal ga je Heinrich Wiese, izšel je na Dunaju prvič 1. januarja 1838,¹⁴ in *Innerösterreichisches Industrie- und Gewerbsblatt*, izdajal ga je od 1. maja 1839 Frankenstein v Gradcu.¹⁵ Poleg teh dveh je v tem času izšlo še vse polno podobnih listov, ki pa menda niso bili v nobeni zvezi z graškim industrijskim društvom, tako n. pr. *Allgemeine Bauzeitung*, Dunaj 1836; *Encyclopedische Zeitschrift des Gewerbeswesens*, Praga 1841; *Polytechnisches Allgemeines Wiener Journal*, Dunaj 1842, in od 1840 so izhajale na Dunaju še *Verhandlungen des niederösterreichischen Gewerbe-Vereines*.

Kranjska delegacija je res agitirala med svojim članstvom in članstvom Kmetijske družbe za prva dva lista in tudi za dunajske *Verhandlungen*.¹⁶ Tako je za Wiesejev in Frankensteinov list celo razposlala pole med članstvo za nabiranje naročnikov in tudi gubernij sam se je zavzemal za naročbo teh listov.¹⁶ Vendar je kljub vsemu (agitirala je za te liste tudi na občnem zboru Kmetijske družbe dne 2. maja 1839¹⁵) morala sporočiti guberniju, da ji je uspelo pridobiti le tri naročnike.¹⁷

Tudi s čitalnico in knjižnico niso imeli sreče.¹⁵ Prostori so bili skoraj vedno prazni. Pristopilo pa je h kranjski delegaciji tako malo članov, da je Kmetijska družba v Ljubljani 13. septembra 1839 pisala graški direkciji, da bi bilo najbolje, če bi se obe društvi, Kmetijska družba in kranjska delegacija industrijskega društva, stopili v eno društvo (mišljena je bila Kmetijska družba), ki bi potem res lahko koristno delovalo.

Dne 12. septembra 1839 pa je bil v Gradcu drugi občni zbor »Društva za pospeševanje in podpiranje industrije in obrti v notranji Avstriji«. Kot zastopnik kranjske delegacije se je udeležil občnega zbora Janez Mühleisen.¹⁵ Kaj je mogel drugega poročati kakor o težavah, s katerimi se bori doma kranjska delegacija. Izrazil je obenem željo, da bi društvo poskrbelo za svoje slovenske člane v »deželnem jeziku« pisan tehničen list.¹⁹ Poročilo o tem občnem zboru je izšlo v tisku pod naslovom: *Protokoll der zweiten allgemeinen Versammlung des Vereins zur Beförderung und Unterstützung der Industrie und der Gewerbe in Innerösterreich, Gratz*.*

Do dne 16. septembra 1839, torej štiri dni po tem občnem zboru, je bila v Ljubljani ob navzočnosti samega nadvojvode Janeza skupna seja Kmetijske družbe in kranjske delegacije; seja je obravnavala in skušala odstraniti težave, s katerimi se je borila kranjska delegacija.¹⁵

* V Ljubljani do danes nisem mogel zaslediti tega poročila!

Ko vemo vse to, nam je povsem jasno, zakaj je Mühleisen v imenu kranjske delegacije predlagal ustanovitev slovenskega tehničnega lista. Spoznal je, da se bo moglo društvo le tedaj nasloniti na slovensko obrtništvo, če ga bo skušalo poučevati in voditi v razumljivem »deželnem jeziku«. In ravno kranjska delegacija Industrijskega društva je bila prva, ki je spoznala, da ni dovolj, če pridobi za svoje člane le ljudi iz mesta; bolj so pouka potrebni ljudje z dežele in med te mora širiti potrebno obrtno izobrazbo. To pa je upala doseči le s slovenskim tehničnim listom. Samo tako si moremo razlagati, da je izšla iz vrst kranjske delegacije misel za izdajanje slovenskega strokovnega lista. Članom oziroma odboru Kmetijske družbe niso rojile take misli po glavi. Tam so sedeli v družbi po večini zapozneli fevdalci, v kranjski delegaciji, vsaj pri nas, pa po večini obrtniški eloj, ki je znal bolj stvarno misliti. Poleg tega je imela Kmetijska družba že tradicijo in lastno premoženje, medtem ko je morala kranjska delegacija industrijskega društva tako rekoč živeti le od članarine (član je letno plačeval 5 goldinarjev). Tudi to so bili vzroki, ki so spodbujali kranjsko delegacijo k večji aktivnosti.

Odbor Industrijskega društva v Gradcu je vzel na znanje Mühleisenov predlog z drugega občnega zбора v Gradcu. Zato se je dne 30. aprila 1840 obrnil na kranjsko delegacijo, naj mu ta prisrbi potrebne podatke za izdajo slovenskega tehničnega lista in obenem pošlje svoj načrt.²² Kakor je bilo kranjski delegaciji lahko najti vzroke neuspeha, tako je bilo težko zbrati potrebna sredstva za odstranitev teh vzrokov. Dne 14. maja 1840 je kranjska delegacija sklicala sejo, na kateri je razpravljala o Mühleisenovem predlogu na drugem občnem zboru v Gradcu.²⁰ Na tej seji so morali z žalostjo ugotoviti, da ima kranjska delegacija prepričala sredstva, da bi sama začela tako podjetje; tudi se jim je zdelo, da bi imel list premalo naročnikov in da bi bile prevelike težave s prevajanjem člankov v slovenščino zaradi pomanjkanja slovenskih tehničnih izrazov in novih (umetnih) besed. Bili so mnenja, da bi bilo edino sredstvo, ki bi prišlo v poštev, ljudski kmetijski koledar; ta bi sicer na omejenem prostoru, a s svojo vsestransko razširjenostjo vendarle, čeprav počasi, od leta do leta širil med ljudstvo prepotrebno znanje. Zato so sklenili, da se bodo posvetovali s Kmetijsko družbo, če bi bila pripravljena izdajati dodatek k svojemu koledarju, katerega bi potem dajala delegaciji po lastni ceni, da bi ne bila prodajna cena previsoka.

Medtem ko so iskali možnosti in ugotovili, da bi se, ne glede na stroške za tisk in papir, zvišala tudi kolkovina tako, kakor bi začeli izdajati nov koledar, je zvedel za akcijo delegacije tiskar Blaznik. Verjetno je, da je zvedel to od kakega člana-odbornika (Blaznik je bil tudi član kranjske delegacije Industrijskega društva¹⁹), ki mu je tudi pokazal poročilo o drugem občnem zboru v Gradcu. Tako je stvar s slovenskim tehničnim listom, ki naj bi ga izdajala kranjska delegacija, prišla na povsem drug tir. Reči moramo, da bi bila vsa zadeva brez Blaznikove pobude prej ali slej, kakor je kazalo, zaspala, kot

se je to zgodilo s Scribanijevim predlogom. Blaznik pa, ki se je že od leta 1838. brezuspešno potegoval za slovenski literarni časopis, je ob tem dejstvu naglo spremenil svoj načrt in se oprijel z vso vnemo zamisli kranjske delegacije.¹⁹ Prijateljevo mnenje, da bi bil Blaznik z mislijo na izdajo tehničnega lista »aranžiral« prvi kranjsko delegacijo, po vsem tem ne drži. Zavzel se je za načrt kranjske delegacije šele, ko je ta zaradi zgoraj navedenih težav že skoraj obupala nad izdajo. Pri vsem tem pa se nam odkrije tudi to, da Blazniku pri njegovem delu za slovenski literarni list ni bil poudarek na besedi »literaren«, ampak na »list«. Vedel je pač, da bi mu slovenski list poplačal trud, in se je zato zavzemal zanj. Bilo mu je pa, po njegovih izjavah sodeč, vseeno, ali bi bil to literaren list ali pa poljudno-gospodarski. Ni pa izključeno, da Blaznik nikoli niti mislil ni na izdajo z g o l j literarnega lista. Ako je imel Blaznik v času svoje akcije za slovenski literarni list kakšne dogovore s kom zaradi uredništva, je to sedaj gotovo razdril; sklenil se je popolnoma podrediti razmeram in, kakor se bo pokazalo, pristati na vse, samo da bi njemu poverili tisk lista.

Ko je torej po 14. maju 1840 zvedel Blaznik za namero kranjske delegacije in njeno mnenje o slovenskem tehničnem listu, je naslovil nanjo prošnjo, v kateri je podrobno razložil svoje dotedanje prizadevanje pri oblasti za dovolitev slovenskega lista, obenem pa je dokazoval, da bi bil tak list nujno potreben in tudi gmoten uspeh z listom zadovoljiv. Obljubil je kranjski delegaciji, da bo sam poskrbel za založništvo in uredništvo, kranjska delegacija naj le izposluje pri oblasti dovoljenje.²⁰ Blaznikovo prošnjo z dne 8. julija 1840 je odbor kranjske delegacije izročil odborniku livarju Samassi in ga naprosil, da napravi o njej do prihodnje seje referat. Samassa je res že do naslednjega dne, t. j. do 9. julija 1840, sestavil obširno poročilo, ki ga je potem prebral na seji kranjske delegacije dne 13. julija 1840.²⁰ Glavne misli tega Samassovega referata o Blaznikovi prošnji bi bile sledeče: Blaznikovo zamisel je treba z veseljem pozdraviti, odnos delegacije do slovenskega lista naj bi bil približno tak, kot je odnos Industrijskega društva v Gradcu do Frankensteinovega lista Innerösterreichisches Industrie- und Gewerbsblatt, t. j., predstavi naj ga oblasti kot nujno potrebnega in ga razširja med svojim članstvom. Blaznikova priloga h Carnioliji bi lahko storila veliko dobrega, seznanjala bi ljudi s koristnimi novostmi in netila v njih ljubezen do domovine. Seveda bi bilo treba gradivo pismeno porazdeliti in, če bi izhajala priloga dvakrat na teden, bi lahko poleg tehničnih člankov prinašala tudi spise o kmetijstvu in kranjsko literaturo. Na ta način bi priloga dobila več bralcev in bi tudi laže skrbela za poplemenitenje in razvoj deželnega in ljudskega jezika, ki mu zdaj manjka zlasti tehničnih izrazov. Tako bi se v tem listu družilo dobro s koristnim. Zato je treba izdajo priloge h Carnioliji v korist dežele čimprej poklicati v življenje.

Ne glede na to, da je po vsej verjetnosti Blaznik sam prosil Samasso, naj se zavzame pri kranjski delegaciji za njegov predlog, moramo reči, da se je Samassa zavzel za stvar s toliko toplino in ta-

kimi argumenti, ki presenečajo. Poleg tega pa je program lista prav Samassa postavil na mnogo širšo osnovo,²⁰ kakor je predlagal sam Blaznik kranjski delegaciji.¹⁹ Po njegovem mnenju naj bi list obravnaval tehnične in kmetijske članke in obenem prinašal tudi slovensko leposlovje. Za tedanje čase in za širjenje preporodne miselnosti med preprostim ljudstvom naravnost idealen načrt.

Odbor kranjske delegacije se je strinjal s Samassovim predlogom in sklenil Blaznikovo prošnjo s priporočilom poslati direkciji Industrijskega društva v Gradcu.²⁰

O sklepu seje kranjske delegacije je bil obveščen gotovo tudi Blaznik, ki je zato prav pod vplivom teh sklepov 16. julija 1840 vložil novo prošnjo za dovolitev slovenskega lista naravnost na Sedlnitzkega. Poleg razlogov, ki naj bi utemeljevali upravičenost njegove prošnje za izdajo slovenskega lista in ki jih je navajal tudi že v svojih prejšnjih prošnjah, se tu opira še na izjavo kranjske delegacije na drugem občnem zboru Industrijskega društva v Gradcu.

Dne 17. julija 1840 je poslala tudi kranjska delegacija prepis Blaznikove prošnje direkciji Industrijskega društva v Gradcu in jo je takole priporočila:²¹

»Gospod Jos. Blaznik, tuk. tiskar in izdajatelj Carniolije, je v svoji vlogi dne 8. julija t. l., ki je visoki direkciji (v prepisu) priložena, prosil za izdajo že dolgo nameravanega časopisa v kranjskem jeziku; delegacija prosi, da se v korist in potrebo dežele blagovolite krepko zavzeti za ustanovitev in dovoljenje njegovega prizadevanja.

Podpisani delegaciji, ki je na svoji seji dne 13. julija t. l. o tem ponovno in preišljeno razpravljala, se zde navedeni predlogi g. Blaznika za ustanovitev tehnične priloge h Carnioliji med vsemi, kar jih je doslej bilo o ustanovitvi tehničnega lista v kranjskem jeziku, najboljši. Tem bolj moramo želeti, da bi Blaznik izdajal nameravani list, ker ga bo zalagal in urejeval sam in ne bo imelo s tem niti društvo niti delegacija nobenih stroškov. Podpisana delegacija si dovoljuje v tej zadevi prositi, naj slavna direkcija nadaljuje z delom in skrbno spremlja že pred dvema letoma na ljublj. gubernij vloženo in sedaj na visoki dvorni urad poslano Blaznikovo prošnjo za dovoljenje izdajanja imenovanega lista ...«

Direkcija na ta dopis ni odgovorila in tudi ni urgirala pri oblasti. Verjetno, da sta bila za to dva razloga: prvič je sama delala reklamo za nemški industrijski list, drugič pa je bila previdna, ker se je le bala, da bi morala kriti eventualne stroške za slovenski tehnični list. Zato je morala kranjska delegacija na tretjem občnem zboru Industrijskega društva v Gradcu 18. septembra 1840 ponovno opominjati in poudarjati, da z izdajo slovenskega tehničnega lista tako Industrijsko društvo kakor kranjska delegacija ne bosta imeli nobenih stroškov.²² Slednjič je Industrijsko društvo v Gradcu 12. januarja 1841 le poslalo vlogo na ljubljanski gubernij in podprlo Blaznikov predlog z vsemi argumenti, ki jih je navajal Blaznik sam in še podkrepila s svojim priporočilom na direkcijo kranjska delegacija. Vlogo Industrijskega društva v Gradcu je obravnaval gubernij v Ljubljani dne

29. januarja 1841 in jo s priporočilom poslal Sedlnitzkemu. Gubernij sam ni spremenil »prvotne oblike« Blaznikove zamisli, kakor meni Prijatelj, »prvotno obliko« je spremenil Blaznik sam že v svoji prošnji na kranjsko delegacijo dne 8. julija 1840,¹⁹ naslanjajoč se na zamisel kranjske delegacije, izražene na drugem občnem zboru Industrijskega društva v Gradcu, končno obliko pa ji je dal Samassa v svojem referatu na seji kranjske delegacije dne 13. julija 1840.²⁰ Res je, da Blaznik v svoji zadnji prošnji nikjer ne govori o uredniku in da je gubernij na lastno pest poročal Sedlnitzkemu, da bo poskrbel za »zanesljivega in v vsakem oziru sposobnega urednika«, vendar ne smemo vzeti tega tako, kot da bi hotel gubernij sam diktirati, kdo naj ureja slovenski list. Mišljeno je to tako, da bo pač gubernij odklonil kot urednika vsakega, ki se mu ne bo zdel »zanesljiv in sposoben«.

Medtem je bil 5. maja 1841 občni zbor Kmetijske družbe;²⁴ zboru je prvič predsedoval kot pokrovitelj novi deželni predsednik Jos. pl. Weingarten. Ta je bil razočaran, ker se občnega zbora ni udeležilo nič pravih kmetov.²³ Predsednik Kmetijske družbe mu je pojasnil vzroke in verjetno je, da sta govorila o snovanju slovenskega lista. Na tem občnem zboru je bil sprejet med člane Kmetijske družbe tudi dr. F. Uhrer, gubernialni svetnik in policijski ravnatelj;²⁵ ta je moral kasneje poročati Sedlnitzkemu prav o zadevah novega slovenskega lista. Okoliščina, ki je mogla kasneje dobro vplivati na poročila Sedlnitzkemu.

Na četrtem občnem zboru Industrijskega društva v Gradcu dne 9. septembra 1841 pa se je Samassa zahvalil direkciji za njeno delo pri ustanavljanju slovenskega lista.

Z Dunaja pa le ni hotelo biti odgovora. Blaznik je postajal nestrpen in je pritiskal na kranjsko delegacijo, ki je slednjič sklenila ponovno urgirati pri direkciji v Gradcu. 24. oktobra 1841 je poslala obširno pismo, v katerem je zopet navajala vse argumente, ki so se zdeli važni, da jih porabi direkcija Industrijskega društva v Gradcu pri svoji utemeljitvi nove vloge na ljubljanski gubernij za dovoljenje slovenskega lista.²⁶

Po tej urgenci kranjske delegacije je graška direkcija 19. novembra 1841 ponovno pritiskala na ljubljanski gubernij. Gubernij je tudi to vlogo s priporočilom poslal Sedlnitzkemu na Dunaj. Sedlnitzky je guberniju odgovoril 4. januarja 1842 in zahteval od gubernija, da mu pojasni, kakšna bo tendenca lista, oblika spisovanja, kdo bo izdajatelj in kdo urednik. Iz pisma Sedlnitzkega je razvidno, da je imel pomisleke pri izdajanju dovoljenja prav zato, ker je bil Blaznik vmešan v zadevo. Mislil je namreč, da poskuša Blaznik na ta način priti do lista, ki mu ga prej ni hotel dovoliti. Nadalje je zahteval Sedlnitzki podroben program lista in poskusne liste.

Ko je guverner Weingarten dobil poročilo Sedlnitzkega, je takoj pisal direkciji v Gradec in kranjski delegaciji, naj mu pošljeta vse potrebno. Kranjska delegacija je imela zdaj trojno nalogo. Morala je od Blaznika dobiti podroben program lista in poskusne liste, odgo-

voriti graški direkciji na njeno vlogo z dne 7. februarja 1842, v kateri je ta, da bi sestavila poročilo za gubernij, tudi zahtevala program lista, in tretjič je morala kranjska delegacija sama napraviti poročilo na ljubljanski gubernij.

Ko je Blaznik zvedel, kaj zahteva gubernij od kranjske delegacije, je takoj sestavil podroben program z odbornikom Kmetijske družbe dr. Orlom. Obenem pa je Blaznik naprosil tudi Kmetijsko družbo in jo pridobil za pomoč pri izdaji slovenskega lista. Odbor Kmetijske družbe, ki je slednjič le spoznal, da bi bil tudi zanjo potreben slovenski poljudno-gospodarski list, se je sedaj zavzel za Blaznikovo misel in obljubil iti podjetju s svojimi močmi na roko. Svoj podroben program je Blaznik že 19. februarja 1842 poslal kranjski delegaciji in ta je oddala referat o njem zopet Samassi.²⁶ Samassa je 20. februarja 1842 napisal obširno poročilo, v katerem se je toplo in prepričevalno zavzemal za slovenski list. Ta program s Samassovim spremnim pismom so poslali potem graški direkciji 3. marca 1842.²⁶ Prav tako je Blaznik poslal 21. februarja 1842 svoj program Kmetijski družbi s prošnjo, naj ga priporoči pri ljubljanskem guberniju. Dne 4. marca 1842 je Kmetijska družba poslala Blaznikov program s svojim priporočilom Weingartenu, da ga dostavi policijskemu predsedniku Sedlnitzkemu.²⁷ Ker pa Weingarten ni dobil pravočasno zahtevanega poročila tudi od graške direkcije, se je 14. marca 1842 obrnil na Kmetijsko družbo v Ljubljani z naslednjim dopisom:²⁸

»In Folge hohen Auftrags Seiner Excellenz des Herrn Präsidenten der hohen k. k. Polizei- und Censurhofstelle war ich in dem Falle, die Direction des Vereines zur Beförderung und Unterstützung der Industrie und der Gewerbe in Innerösterreich um die Mittheilung der erforderlichen Aufschlüsse hinsichtlich der Herausgabe eines technischen Blattes in krainerischer Sprache, als Beiblatt zu der im Verlage des hiesigen Buchdruckers Joseph Blasnig erscheinenden Zeitschrift 'Carniola' anzugehen.

Bezüglich auf den untern 4. v. M. Z. 29 angezeigten Sachverhalt kann ich daher nur erwidern, dass sobald die Direction des I. O. Industrie-Vereins mit der Erstattung ihrer Ausserung, welche ich gleichzeitig betreibe, mich in die Lage gesetzt haben wird, den Antrag der höhern Entscheidung vorzulegen, ich dies gewiss und im Einklang mit dem Wunsche der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft zu beschleunigen nicht unterlassen werde.«

Dne 4. aprila 1842 je dobil Weingarten poročilo tudi od graške direkcije obenem z Blaznikovim programom. Ko je dobil Weingarten še poročilo od Uhrerja o Blazniku, je mogel 2. maja 1842 vse skupaj obenem s svojim poročilom poslati Sedlnitzkemu.

Tako se je končalo delo kranjske delegacije in graške centrale. Glavno delo je poslej prevzela Kmetijska družba v Ljubljani, kranjska delegacija pa je naklonjeno stala ob strani. Vsa železa so bila v ognju. Vse je nestrpno pričakovalo odločitve z Dunaja: gubernij, graška direkcija, kranjska delegacija, Kmetijska družba, najbolj pa Blaznik. Vendar je bilo še daleč do uresničenja njihovih želja.

IV

Vse delo različnih akcij, ki so doslej posredovale za slovenski poljudno-gospodarski list, je bilo bolj ali manj usmerjeno v to, da si pridobe dovoljenje od oblasti za izdajanje takega lista. Pri tem prizadevanju so vse organizacije in tudi posamezniki uporabljali argumente, ki so se jim zdeli najbolj prepričevalni in po verjetnosti najbolj uspešni. Vprašanja pa, ki niso bila neposredno s tem v zvezi in ki so zadevala ureditev odnosov med posameznimi organizacijami in posamezniki pri podjetju kranjskega lista, tehnično stran lista, založništvo, uredništvo, organizacijo dela i. dr., so odložili na poznejši čas. Sedaj pa, ko je bilo že skoraj gotovo, da bo prišlo do izdaje kranjskega lista, je bilo treba rešiti tudi ta vprašanja.

Kmetijska družba se je že toliko zavezala pri vsem, da je bilo splošno mnenje, čeprav odbor Kmetijske družbe še ni sklepal o tem, da bo ona prevzela glavni delež nase. Zato ni bilo odločilno samo tesno sodelovanje Kmetijske družbe s kranjsko delegacijo in Blaznikovo prigovarjanje, ampak tudi vsi tisti razlogi, ki smo jih navedli že v prvem poglavju in ki so sedaj dosegli odločilno fazo in za Kmetijsko družbo ugodno priliko. Ti razlogi so bili: vedno večje pogrešanje preprostih kmetov v Kmetijski družbi, želja nekaterih članov po takem listu, podobne akcije v drugih avstrijskih deželah, brezuspešni poskusi, da bi se med našim ljudstvom uveljavil nemški poljudno-gospodarski list, prepričanje, da bi se tak list tudi v finančnem oziru obnesel, in slednjič pač tudi bojazen, da bi trpel ugled Kmetijske družbe, če bi ona ne vzela akcije v roko. Vsi ti razlogi so jasno razvidni tudi iz poročila, ki ga je imel dne 10. maja 1842 na občnem zboru Kmetijske družbe v Ljubljani svetnik, ljubljanski župan in odbornik Kmetijske družbe Janez Nep. Hradecky:²⁹

»Der seit mehreren Jahren schon von vielen Gesellschafts-Mitgliedern und vom permanenten Ausschusse geäußerte Wunsch zur Ausgabe eines Wochenblattes für die Landwirthschaft und Industrie in der Landessprache wurde durch die Zuschrift des Zentralausschusses der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft für Tyrol und Vorarlberg vom 2. Juni v. J., Zahl 247, in welcher der permanente Ausschuss um die Verbreitung des dortigen Wochenblattes ersucht wird, zur Sprache gebracht, und beinahe gleichzeitig sind über das Ansuchen des hierortigen Buchdruckers Blasnik, zur Auflage eines krainischen Wochenblattes, bei der Delegation des Industrial- und Gewerb-Vereines, Verhandlungen eingeleitet worden, an welchen sich auch der permanente Ausschuss veranlasst sah, Theil zu nehmen.

In Folge derselben wurden Se. Excellenz der Herr Landes-Gouverneur und Protector um die Unterstützung dieses Vorhabens gebeten, und Hochdieselben geruheten unterm 14. März l. J., Zahl 351, die Versicherung zu geben, der Gesellschaft diessfalls die möglichste Unterstützung angedeihen zu lassen.

Sollte dieser Verwendung von Seite der höchsten Hofbehörden die gewünschte Folge gegeben werden, so würde der permanente Ausschuss die Redaction dieses Blattes um so leichter besorgen, als er an den hochgeehrten Mitgliedern dieser hochahnschnlichen Gesellschaft gewiss sich der thätigsten Mitwirkung zu erfreuen hätte, indem Jedermann überzeugt ist, dass nur die Verschiedenheit

der Sprache den wesentlichen Umstand begründe, dass nur wenige Landleute an den Verhandlungen der Gesellschaft Theil nehmen können, was offenbar dem Zwecke ihres Daseyns entgegen steht. Durch die Verbreitung des projectierten Wochenblattes »Illyrische kmetijske in rokodelske novize« (Illyrisches Wochenblatt für Landwirthschaft und Gewerbe) würden unsere, nur der krainischen Sprache kundigen Landleute zur Kenntniss aller jener Erfahrungen und Erfindungen gelangen, die im Gebiete der Landwirthschaft und Industrie (welche nur Hand in Hand gedeihen) im In- und Auslande gemacht werden. An der zahlreichen Abnahme dieses möglichst wohlfeilen Blattes ist um so weniger zu zweifeln, als unsere slawischen Nachbarn in Kärnten, Steyermark und im Küstenlande sich zur Förderung dieses Unternehmens gewiss bereitwillig finden werden.«

Dejstva, da je Kmetijska družba oziroma njen odbor bil naklonjen misli, da bi list izhajal v imenu Kmetijske družbe, ni torej iskati v kakih zaprekah in pomislekih, ki bi jih bila imela oblast proti kranjski delegaciji ali Blazniku, ampak prav v zgoraj naštetih razlogih, ki se jim pridružuje še to, da kranjska delegacija ni razpolagala z zadostnimi finančnimi sredstvi, Blaznik pa je radevolje prepustil riziko in delo pri izdajanju in širjenju lista Kmetijski družbi, ko so bile njegove koristi dovolj zaščitene.²⁹ Njemu je šlo predvsem za to, da tiska list in da ostane za primer, ako bi Kmetijska družba prenehala z izdajanjem lista, založniška in izdajateljska pravica v njegovih rokah. To pa je, kakor bomo videli kasneje, tudi dosegel.

S tem poročilom Hradeckega na občnem zboru Kmetijske družbe dne 10. maja 1842 je prav za prav prišla prvič stvar o izdajanju slovenskega lista v javnost, t. j. med članstvo Kmetijske družbe, s poročilom o občnem zboru Kmetijske družbe v nemškem listu Illyrisches Blatt pa tudi med drugo občinstvo.

Na tem občnem zboru²⁹ je bil kot protektor družbe navzoč tudi Weingarten in verjetno tudi novi član Kmetijske družbe, ljubljanski policijski direktor dr. Uhrer. Ker je leta 1842. potekla tudi šestletna doba, na katero sta bila po društvenih pravilih izvoljena predsednik in tajnik Kmetijske družbe, so bile na tem občnem zboru tudi volitve novega predsednika in tajnika. Za predsednika je bil izvoljen z večino glasov Lichtenberg.²⁹ Dosedanji tajnik Gandini, namesto katerega je že od leta 1839. dalje opravljal kot tajnikov namestnik skoraj vse posle Leskovec, pa ni več kandidiral na to mesto. Zato je odbor Kmetijske družbe v Ljubljani že 1. decembra 1841 razpisal konkurz za tajniško mesto pri Kmetijski družbi.²⁹ Tega konkurza so se udeležili trije kandidatje: dr. Jos. Orel, posestnik in že od 20. novembra 1838 odbornik Kmetijske družbe; dr. Janez Bleiweis, profesor živinozdravništva v Ljubljani, ki je bil že 20. novembra 1838, ko je bival še na Dunaju, izvoljen na podlagi svojega dela »Practisches Verfahren bei den gewöhnlichen Pferdekrankheiten« za dopisnega člana Kmetijske družbe v Ljubljani; in kot tretji gubernialni koncipient Albert Kapus pl. Pichelstein. Od teh treh je dobil na občnem zboru Kmetijske družbe 10. maja 1842 dr. Orel 43 glasov, Kapus 46, dr. Bleiweis 56. Tako je bil torej Bleiweis izvoljen za tajnika za dobo šestih let.²⁹

Dne 18. julija 1842 je z aktom št. 160 javil gubernij Kmetijski družbi v Ljubljani, da je tudi cesar potrdil to izvolitev.³⁰

Na istem občnem zboru je predlagal župnik Strel z Bleda, naj bi Kmetijska družba izdala v kranjskem jeziku knjigo o živinozdravništvu. Odbor mu je odgovoril, da dr. Bleiweis že piše tako knjigo in da jo bo izdal na lastne stroške. Občni zbor pa je menil, da je po pravilih družba dolžna izdajati take poučne knjige. Tako je bilo sklenjeno, da bo izšla v družbini založbi.²⁹

Iz vsega tega vidimo, da se je mišljenje odbora in članov Kmetijske družbe prav v zadnjem času pod že navedenimi vplivi in razlogi znatno spremenilo, in to v korist upoštevanja »kranjskega jezika« pri izdaji družbinih publikacij. Ravno v tej dobi pa je stopil na tajniško mesto v Kmetijski družbi človek, ki je imel dovolj volje, da se uveljavi povsod, kjer bi mu prav kazalo in koristilo njegovim gmotnim kakor tudi duhovnim ambicijam. Pri tem ni popuščal niti proti svojim ožjim znancem in sodelavcem in reči moramo, da se je v dokajšnji meri držal pravila, ki pravi, da namen posvečuje sredstvo. Ta mož, ki v tem času niti slovenski ni znal in ki mu je bila pozneje izročena na milost in nemilost usoda edinega slovenskega predmarčnega lista, za katerega so se borili tudi ljudje, ki jim je bila res pri srcu usoda slovenskega preprostega ljudstva in delo pri mladi slovenski literaturi, je bil dr. Janez Bleiweis.

Sedlnitzky ni bil zadovoljen z Weingartenovim poročilom z dne 2. maja 1842, zato je zahteval novih informacij 12. junija 1842 tako od guvernerja kot od policijskega ravnatelja dr. Uhrerja. Namesto odsotnega policijskega ravnatelja mu je 16. julija 1842 postregel policijski komisar Suchanek s podatki o dr. Orlu kot bodočem uredniku in o Janezu Nep. Veselu kot cenzorju. Suchanekovo poročilo je bilo tako, da je mogel biti Sedlnitzky zadovoljen. Weingartenovo poročilo pa se je dlje zavleklo. Guverner je namreč moral ponovno zahtevati od Kmetijske družbe natančen program kranjskega lista in poskusne liste. Z aktom št. 728 je dne 21. junija 1842 Weingarten to sporočil Kmetijski družbi.³¹ Sedaj Kmetijska družba ni mogla več odlašati, morala je svoj odnos do lista točno določiti. Zato je bila 16. avgusta 1842 sklicana izredna seja Kmetijske družbe z edino točko dnevnega reda — razprava o novem kranjskem tedniku.³² Ker pri tej seji nista bila navzoča niti predsednik Lichtenberg niti tajnik Bleiweis, je sejo vodil kot najstarejši član odbora Hradecky, zapisnik pa je pisal Leskovec. Prisostvovala sta seji tudi Blaznik in Samassa. Najprej so prebrali vse spise in dopise, ki sta jih doslej prejeli, oziroma odposlali o zadevi kranjskega lista kranjska delegacija in Kmetijska družba, nato pa so se takoj lotili sestavljanja od gubernija zahtevanega programa. Zedinili so se, naj program obsega tele rubrike:

- I. Landwirthschaftliches.
- II. Industrielles.
- III. Vaterländische Neuigkeiten.

IV. Vaterländische Skizzen.

V. Getreidepreise in Krain, d. i. eine Marktpreistabelle von den Städten Laibach und Krainburg — shitni kup v Lublani na tergu per kupžéh.

VI. Auswärtige, auf Krain Bezug habende Nachrichten, z. B. von den Missionären Baraga und Pirz aus Nordamerika.

VII. Verschiedenes.

VIII. Zum Schlusse: Landwirthschaftliche Ankündigungen.

Prav tako so za naslovno stran določili ustrezajočo vinjeto in napis, da list izdaja Kmetijska družba.

Če primerjamo tedanje podobne nemške liste, moramo reči, da so program posneli popolnoma po njih, nova je bila le druga točka o industriji, ki je kazala, da bo list glasilo Kmetijske družbe in kranjske delegacije industrijskega društva. Sledu o tem, da bi list prinašal tudi prispevke iz slovenske literature, kot sta to mislila Blaznik in Samassa, v programu ni bilo. Verjetno, da se je ta misel namerno skrila pod četrto (Vaterländische Skizzen) in pod sedmo (Verschiedenes) točko. Tudi napis, da list izdaja Kmetijska družba, je bil pri-stavljen, ne da bi bila seja to stvar, ki se je tikala predvsem Blaznika, podrobneje obravnavala.

O poskusnih listih je bilo določeno, da snov zanje zbere dr. Orel in jo predloži »in deutscher Sprache«
odboru v odobritev. Sklenjeno je bilo nadalje, da bo dr. Orel tudi v bodoče urejal list, moral pa bo »die redigirten Blätter in deutscher Sprache allzeit dem Ausschusse zur Durchsicht vorzulegen.«²¹

Vprašanja, ki so se obravnavala na tej izredni seji, so torej določevala notranjo in zunanjo obliko kasnejših Novic, obenem se je odbor Kmetijske družbe strinjal s tem, da ostane urednik dr. Orel, pač iz razlogov, ker je bil menda edini kot gospodarski strokovnjak več slovenskemu jeziku. Izrecno pa je bilo poudarjeno, da mora vsa snov, tako za poskusne liste kot za kasnejšo vsakokratno številko novega lista, predložiti odboru Kmetijske družbe v nemškem jeziku, da bo odbor, ki ni znal slovenski, lahko sodil in ocenil prispevke.

Do 17. septembra 1842 je dr. Orel že zbral snov za poskusne liste in je zato prosil odbor družbe, da skliče ponovno izredno sejo »zur Erwägung der Piecen, damit die Probeblätter dann gedruckt und gleich hinausgegeben werden können.«²²

Seja je bila sklicana 21. septembra 1842.²³ Navzoča sta bila sedaj tudi predsednik Lichtenberg in Bleiweis, prisostvoval ji je tudi Samassa, Blaznika pa ni bilo. K tej seji je prinesel dr. Orel gradivo za poskusne liste, toda v slovenskem jeziku namesto v nemškem, kot je bilo na prejšnji seji sklenjeno. Zato je nastalo v odboru razburjenje, ki se kaže iz sejnega zapisnika takole:

»Bei dem Umstande aber, dass der Ausschussrath Dr. Schubert der krainischen Sprache nicht mächtig ist, und doch der Ausschuss der Landw. Gesellschaft, unter deren Namen das erwähnte Blatt erscheinen soll, in Gremio zu

bestimmen hat, welche Artiki in das selbe aufgenommen, oder nicht aufgenommen werden sollen, wurde beschlossen, da künftig hie der Inhalt, welcher für das zu erscheinende Blatt geliefert werden wird, allzeit in deutscher Sprache dem Ausschusse zur Beurtheilung in Vortrag gebracht werden soll, — was auch diessmahl hätte geschehen sollen, — nachdem aber die Zeit das Geschäft so sehr dränge und ein abermahliges Vorbringen der zu druckenden Artiki in deutscher Sprache nicht zu lassen, so seyen die heute vorgebrachten Artiki ohne mehreren dem Drucke für das Probeblatt zu übergeben.«

S to programatsko izjavo, po kateri je bilo treba vsak tekst, ki naj bi bil objavljen v bodočem kranjskem listu, predložiti najprej v nemščini odboru »zur Authorisierung«, je bilo torej določeno, da je prav za prav urednik listu odbor sam, Orel pa le nekak tajnik tega uredniškega odbora, ki mora slovenske prispevke, poslane za list, najprej prevesti v nemščino in jih predložiti odboru, tiste članke pa, ki mu jih izroče v nemškem jeziku za slovenski tisk, prevesti v slovenščino.

Seja je bila s tem zaključena in dr. Orel je oddal snov v Blaznikovo tiskarno. Vendar vsa stvar, kakor bomo videli, s tem še ni prišla z dnevnega reda. Tisti, ki je začel intrigirati proti dr. Orlu kot uredniku in ga skušal izpodriniti, kot ga je izpodrinil pri kandidaturi za tajnika Kmetijske družbe, je bil dr. Bleiweis; njemu je stal ob strani ves odbor Kmetijske družbe, »ki ni razumel kranjski«.

Ko je Blaznik 12. oktobra 1842 poslal Kmetijski družbi na ogled že tiskane poskusne liste za Kmetijske in rokodelske novice,³⁴ je dr. Bleiweis nenadoma zahteval izredno sejo odbora, na kateri naj bi se ponovno pretresel že na seji 16. avgusta 1842 sprejeti program in že natisnjeni poskusni list, »weil keines von Beyden der Anforderung der k. k. Censurhofstelle laut Praesidial-Erlasses v. 21. Juni 1842, Z. 728 entspricht...«³⁵

To svojo trditev in potrebo po ponovni izredni seji je utemeljeval s temile razlogi:

I. Treba je sestaviti popolnejši program, kakršnega zahteva tudi oblast. Že sestavljenega moremo imenovati »nur eine magere Skizze«.

II. Kar se tiče poskusnih listov, je treba vse rubrike izpopolniti s članki, »damit die k. k. Censurhofstelle den Geist in welchem geschrieben werden wird, daraus beurtheile«. Nadalje se mu zdi, da je v Orlovih poskusnih listih premalo originalnega in po večini vse prepisano. Pohvalil pa je zunanjo obliko poskusnih listov, to je tiskarnarja Blaznika.

V tem Bleiweisovem vedenju moremo spoznati njegovo premišljeno in dobro prikrito nakano, kako bi na lep način izpodrinil dr. Orla od uredništva in sam stopil na njegovo mesto. Vedel je, da se je na seji Kmetijske družbe dne 16. avgusta 1842,³¹ ki pa se je sam ni udeležil, tudi odbor strinjal s tem, da uredi poskusne liste Blazniku dr. Orel in da ostane listu urednik dr. Orel tudi še, ko bo list dovoljen. Treba je bilo na kak način eliminirati ta sklep. Zato je bilo treba ovreči delo dr. Orla in ga tako pokazati kot nesposobnega za urejanje

lista. Vendar ni hotel naravnost grajati Orlovega dela. Grajo je skrbno skrnil za zadnji odlok gubernija, ki po njegovem mnenju zahteva do podrobnosti izdelan program lista in poskusne liste, ki morajo biti v vseh rubrikah izpopolnjeni s slovenskimi teksti.

V načelu je imel Bleiweis prav in morda je bil Orlov program res presplošen in poskusni listi res pomanjkljivi. Vedeti pa moramo, da je dr. Orel pred natiskom vse skupaj predložil na seji dne 21. septembra 1842 odboru v odobritev in je bil na tej seji navzoč tudi dr. Bleiweis, pa se ni oglasil k besedi.³³ Šele sedaj, ko je bilo vse natisnjeno in se je mudilo s poročilom guberniju, je nastopil kot kritik. Orlov program mu je samo »magere Skizze«, čeprav vemo, da je bila v kasnejšem Bleiweisovem programu prav ta »mršava skica« z zamenjavo vrstnega reda posameznih točk in nekoliko širšo obrazložitvijo teh točk temelj, ki mu Bleiweis ni dodal nič bistvenega. Tudi teksti v poskusnih listih razen »osnanila«, ki ga je pohvalil, mu niso bili po godu³⁵. Zdeli so se mu neoriginalni, že znani in prepisani. Kaj je mislil s tem, je težko reči, če pomislimo, da je bilo do tedaj malo tudi neoriginalnih poljudno-gospodarskih tekstov znanih slovenskemu kmetu in da je bila doslej in tudi v kasnejših Novicah, ki jih je urejal dosedanji kritik dr. Bleiweis, večina takih tekstov prepisana iz nemških gospodarskih knjig in listov. Vprašanje pa je tudi, ali je bilo odločilno in važno, da poskusni listi pokažejo same originalne in popolnoma nove gospodarske članke, ko vemo in tudi Bleiweis sam trdi, da je oblasti šlo le za to, da iz poskusnih listov spozna »den Geist, in welchem geschrieben werden wird«. ³⁵ Pri vsem tem pa je zanimivo, da je slednjič Bleiweis za svoje poskusne liste vendarle pobral skoraj ves material, ki so ga prinesli Orlovi poskusni listi, in da je tudi med novimi članki, ki jih je nabral Bleiweis, bilo le malo »originalnega in še ne znanega«.

Debata, ki se je na seji 20. oktobra 1842 po tem Bleiweisovem poročilu razvila, je morala biti precej burna, kakor moremo sklepati celo iz pomanjkljivo sestavljenega sejnega zapisnika:³⁶ »... dieses Program (namreč Orlov!) der herausgebenden Zeitschrift war in mehreren Punkten (!) abgefasst, worüber manche Bemerkungen, und Gegenbemerkungen vorgebracht wurden...«

Po »daljših debatah« je bil tudi na tej seji sprejet sklep, da prevzame Kmetijska družba založbo lista obenem z redakcijo in se o stroških za tisk pogodi sama s tiskarnarjem Blaznikom. Tudi zastopnik kranjske delegacije, ki je bil navzoč pri seji (Blaznika ni bilo!), Samassa je s tem soglašal.

S tem so bili prav za prav ovrženi vsi sklepi seje z dne 16. julija 1842, t. j. tiste seje, na kateri ni bilo Bleiweisa, in kateri so mu delali preglavice. Založništvo lista je prevzela Kmetijska družba, Blaznik bi ga samo tiskal, list pa bi urejal odbor Kmetijske družbe oziroma od njega delegirani formalni urednik. Slednjič je bil Samassa pooblaščen, da stopi v imenu Kmetijske družbe glede tiskanja lista z Blaznikom v dogovor, Bleiweisu pa je bilo naročeno, da sestavi nove poskusne liste, kakor si jih zamišlja sam, in jih predloži potem v nem-

škem jeziku odboru v pregled. Bleiweis je dosegel svoj namen. Seja sicer ni ničesar sklepala o novem uredniku, a stvar je bila povsem jasna. Sprejet je bil sklep, da prevzame uredništvo Kmetijska družba in da sestavi poskusne liste Bleiweis. Vloga dr. Orla kot urednika je bila končana, novi urednik pa po pravilih Kmetijske družbe ni mogel biti nihče drug kot tajnik družbe dr. Bleiweis, seveda z izjemo, če bi ta uredništvo odklonil. Tega pa kljub temu, da ni znal slovenskega jezika, ni storil.³⁷ Tako so prav za prav vsi tisti, ki so sprožili idejo slovenskega lista in se borili zanj, ostali ob strani: Samassa in z njim kranjska delegacija, Blaznik, dr. Orel i. dr. Glavno besedo o njem je prevzel dr. Bleiweis, kar je prav gotovo imelo slabe posledice za notranji razvoj lista, zlasti glede na slovenski jezik in leposlovje.

Ponovna seja Kmetijske družbe zaradi »kranjskega lista« je bila 27. oktobra 1842.³⁷ Bleiweis je na tej seji sprožil dve vprašanji. Prvič, ali ima odbor po družbinih pravilih pravico sklepati o izdajanju lista na stroške družbe, in drugič, kdo bo formalni urednik v imenu odbora novemu listu. Na prvo vprašanje je odbor sklenil, da bo končen sklep prepustil prihodnjemu občnemu zboru, vendar se bo s pripravami za izdajo lista nadaljevalo, drugo vprašanje pa so rešili tako, kot je Bleiweis že prej preračunal. Ponudili so uredništvo njemu kot tajniku Kmetijske družbe, ker po pravilih tajnik ureja družbine publikacije: »Weil schon die Statuten den Gesellschaft-Sekretär zur Besorgung der Redaktion aller gesellschaftl. Schriften anweisen... wenn er sich herbeiliesse, auch nur die Redaktion in deutscher Sprache besorgen zu wollen.« Bleiweis se je izjavil, da je pripravljen prevzeti uredništvo.

Vse se je za Bleiweisa izteklo tako, kakor da bi bil celo naprošen, da prevzame urejevanje lista. Nihče mu po vsem tem ni mogel očitati, da je izpodrinil dr. Orla od uredništva. Vse je šlo lepo »po pravilih«, čeprav je bil Bleiweis zmožen urejati slovenski list »nur in deutscher Sprache«. Posledica tega je bila, da je bilo treba rešiti problem prevajanja prispevkov za list iz slovenščine v nemščino, da bi jih mogel novi urednik presoditi, in prevajanja nemških člankov v slovenščino. Zato je v tem smislu že na tej seji dr. Bleiweis sam postavil vprašanje. Tajnikov pomočnik Leskovec, ki je že preskrbel nekaj prevodov za poskusne liste, je izjavil, da se hoče še nadalje »diesem Geschäfte mit Vergnügen und Fleiss widmen«. Odbor je vzel to na znanje. Ko pa je Orel zahteval, da se točno določi honorar za prevajanje, revizijo prevodov in za korekture tiska, je bilo po debati sklenjeno, da se to delo ne naloži pisarni Kmetijske družbe (t. j. Leskovcu), ker so uradniki že tako preobloženi z delom, in da je treba nekoga najti, ki bo to delo opravljal proti določenemu plačilu.

Na tej seji je Bleiweis predložil odboru v pregled tudi svoje poskusne liste v nemškem jeziku. Odbor je vsebino odobril in poskusne liste so potem izročili dr. Orlu, da jih prevede v slovenščino (v kolikor niso bili članki vzeti iz Orlovih poskusnih listov). Do 26. novembra 1842 je Orel svoje delo opravil (menda ne v celoti!).⁴⁰ Medtem pa so

že dobili (verjetno Bleiweis!) Malavašiča, kateremu so po sklepu seje z dne 1. decembra 1842 izročili vso snov še enkrat v pregled.⁴¹ Nato so bili poskusni listi oddani v tisk Blazniku.

Že 20. novembra 1842 je prišlo tudi do zaključnih dogovorov med Blaznikom in Kmetijsko družbo glede tiska in izdaje lista. Tega dne je Bleiweis napravil z Blaznikom sledečo pogodbo,³⁹ ki jo navajam v ekscerptu:

1. Blaznik prepušča rade volje izdajo tednika Kmetijski družbi v Ljubljani na njene stroške, pridržuje pa si založniško pravico za primer, če bi Kmetijska družba prenehala z izdajanjem lista.

2. Blaznik se zavezuje tiskati list na lepem, belem, močnem papirju, z lepimi črkami, in sicer: dve glavni rubriki, t. j. kmetijsko in industrijsko, z večjimi, stranske rubrike pa z manjšimi črkami — točno po vzorcu že izvršenih (Orlovih!) poskusnih listov.

3. Blaznik zahteva na teden skupaj za papir, vinjeto in tisk lista 12 gold., če bo izhajal tednik v 500 (na kasnejši seji 9. marca 1843 je pristal na isto ceno za 600 izvodov!) izvodih. Če pa bo naklada večja kot 500 (600) izvodov, bo vsak nadaljnji izvod računal za vse leto 40 krajcarjev.

Vsi člani odbora so se strinjali s tem predlogom pogodbe. Tako je bila zadeva z Blaznikom v glavnem opravljena in Kmetijska družba je postala lastnica bodočega slovenskega lista Novic, založniško pravico pa si je obdržal Blaznik. Ko je Blaznik natisnil Bleiweisove poskusne liste, je Kmetijska družba poslala obenem z njimi tudi od Sedlnitzkega zahtevani program »kranjskega lista« na gubernij s poročilom o spremembi v uredništvu in svoji pogodbi z Blaznikom. Po vsej priliki je tu tudi javila, da bo list izhajal samostojno in ne kot priloga h Carnioliji. Weingarten je vse to poslal Sedlnitzkemu dne 17. decembra 1842 in mu tudi sporočil zgoraj navedene spremembe. Sedlnitzky je poslal 4. januarja 1843 poskusne liste v cenzuro slavistu dr. Fr. Miklošiču in ta mu je do 23. januarja 1843 v nemščini raztolmačil njihovo vsebino.

Ker je Bleiweis mislil, da bo najbrž Sedlnitzky izročil v končno cenzuro poslane poskusne liste cenzorju za slovanske knjige Jerneju Kopitarju in tudi njega vprašal za mnenje o novem slovenskem listu, mu je v imenu Kmetijske družbe dne 20. decembra 1842 napisal tole pismo⁴², ki ga je potem Kmetijska družba 23. decembra 1842 odposlala:

»Euer Wohlgeboren! Im Vertrauen auf Ihre freundliche Gewogenheit, nimmt sich der gefertigte Ausschuss die Freiheit, ein neues vaterländisches Unternehmen Ihrer geneigten Theilnahme (zu) anzuempfehlen.

Der Gegenstand betrifft das krainische oeconomicisch-industr. Wochenblatt, welches die k. k. Landwirth.-Gesellschaft unter dem Titel: Kmetijske ... herauszugeben gesonnen ist und zur Erwirkung der definitiven Bewilligung in zwei Probelblättern dem hierländigen Landespraesidio zur Beförderung an die h. k. k. Polizey- und Censurhofstelle in Wien, bereits vorgelegt worden ist. Langwierige Verhandlungen bezüglich des geeignetsten Verleges dieser Zeitschrift haben die Wünsche und Hoffnungen vereitelt, das Erscheinen des Blattes mit dem Be-

ginn des neuen Jahres zu bewerkstelligen. Allein auch jetzt, da die nothwendigen Vorarbeiten bereits in Ordnung gebracht sind, dürfte das Erscheinen des Blattes, worauf die Mitglieder der Gesellschaft zum Vortheile des Landmanns mit Sehnsucht warten, noch einige Monate verzögert werden, wenn nicht Euer Wohlgeboren, in Deren Revision die fraglichen Probeblätter gewiss kommen werden, Ihre besondere Rücksicht diesem vaterländischen Unternehmen zu wenden und den gefertigten Ausschuss für entschuldigt halten, wenn er im Drange der Zeit für eine gütige Beförderung dieses Gegenstandes bittet.

Genehmigen Euer Wohlgeboren schliesslich noch die Versicherung, dass die k. k. Landwirthschaftsgesellschaft, als Redaction dieses rein praktisch-landwirthschaftlichen Blattes, jeden von Wohl denselben diessfalls gegebenen Rath stets mit dem gebührenden Danke aufnehmen werde. Von perman. Ausschusse. Laibach den 20. Dec. 1842. Dr. Bleiweis.«

V tem pismu zbodejo človeka v oči zlasti besede, kjer govori pisec o redakciji »dieses rein praktisch-landwirthschaftlichen Blattes«. Kakor homo videli, je Bleiweis tudi kasneje vedno in povsod poudarjal to »zgolj praktično« linijo lista, ki mu je bil urednik, in se je je tudi skoraj dobesedno držal.

Pismo Kopitarja ni našlo na Dunaju in je šlo za njim v Rim, kjer se je Kopitar mudil od 28. oktobra 1842. Zato tudi ni opravil cenzure poskusnih listov za Novice Kopitar, ampak Miklošič. Kmetijski družbi Kopitar na to pismo ni odgovoril, odpisal ji je šele 10. oktobra 1843 na drugo Bleiweisovo pismo, ki ga je Kmetijska družba poslala Kopitarju 13. septembra 1843 (datirano 1. avgusta 1843!) in o katerem bomo kasneje še govorili. Iz tega Kopitarjevega pisma pa je razvidno, da je Kopitar iz Rima posredoval na Dunaju za izdajo dovoljenja za novi »kranjski list«. Kopitar namreč piše med drugim: »Ein früheres Schreiben der Gesellschaft erhielt ich in Rom; von wo ich also Ihre Aufträge nur mittelbar zu erfüllen suchen musste.« Kakšno je bilo Kopitarjevo »posredno« posredovanje na Dunaju, ne vem, tudi ne morem ugotoviti, če je kaj vplivalo na odločitev Sedlnitzkega; dejstvo je, da je Sedlnitzky res izdal 10. februarja 1843 dovoljenje Kmetijski družbi v Ljubljani za izdajo Kmetijskih in rokodelskih Novic.

Med tem časom so se doma priprave za izdajo lista pridno nadaljevale, čeprav, po vsem sodeč, niso bile resno mišljene Bleiweisove besede v pismu Kopitarju, da bi Kmetijska družba rada začela z izdajo lista že »mit dem Beginn des neuen Jahres«, t. j. z januarjem 1843.⁴² Bleiweis je s tem hotel Kopitarja samo posredno prisiliti, da bi ne odlašal s priporočilom pri Sedlnitzkem. Če bi ne bilo drugih ovir za izdajo z januarjem 1843, bi bil moral odbor počakati vsaj na končno odločitev občnega zbora Kmetijske družbe, ki pa je bil vsako leto šele aprila ali maja meseca.⁴⁷

Kakor sem že omenil, so na seji Kmetijske družbe že enkrat razpravljali o vprašanju, kdo bo prevajal nemške članke za list v slovenščino in slovenske v nemščino, da bi jih odbor potem lahko odobril. Pri poskusnih listih so to delo opravili: sekretarjev pomočnik Peter

Leskovec, ki je prevedel nekaj člankov iz nemščine v slovenščino, dr. Orel, ki je oskrbel prve poskusne liste in tudi pri drugih poskusnih listih sodeloval, in Fr. Malavašič, ki je v letih 1838—1839 obiskoval Metelkov kurz slovenske filologije. Dne 5. januarja 1843 so mu za delo pri poskusnih listih priznali 15 gold. honorarja,⁴⁴ in na seji 9. marca 1843 »ist dem H. Georg (?) Malavaschitz, welcher sich zu dem Geschäfte der Uebersetzung vom Deutschen ins Krainische, und vom Krainischen ins Deutsche, nebst eigenhändigen Schreibens, und der Correctur des Druckes dieser Zeitschrift, welche wochentlich einmahl erscheint, gegen ein Honorar von f. 5 für die Woche, unterstanden hat, das besagte Honorar und zwar nur wochentlich und jedesmahl entgegen gegen Quitung auszuzahlen.«⁴⁷ Tako je Bleiweis dobil poma-gača, ki je prav za prav opravljal vse uredniške posle, Bleiweis, ozi-roma odbor, je samo odločal, ali je prispevek vreden, da se natisne ali ne.

Na seji 5. januarja 1843 je dr. Orel že tretjič po mnenju odbora napravil napako.⁴⁴ Zopet je namreč prinesel na sejo nekaj prispevkov za bodoči list v slovenskem jeziku: »Hiezu lieferte der H. Dr. Orel einige Aufsätze in der krainischen Sprache, ohne solche auch in deut-scher Sprache dem Ausschusse vorzulegen, was doch hätte geschehen sollen, damit die Zulässigkeit, oder Unzulässigkeit zum Drucke von denselben beurtheilt werden könne, wie es in der Sitzung von 20. Okt. vor. Jahres ad Exh. No 387 einstimmig festgesetzt worden ist.« Vendar so mu slednjič ta prekršek zopet odpustili in sprejeli vse članke razen enega, ki obravnava »ein Mittel für Blähungen bei Thieren«, češ da ne spada v Novice. Iz sejnih zapisnikov Kmetijske družbe nisem mogel ugotoviti, kako je dr. Orel to svoje ravnanje zagovarjal, saj se je ta primer že tretjič ponovil, zdi pa se mi po vsem tem, da dr. Orel namenoma ni hotel prinašati nemških člankov za slovenski list. Potem-takem je na ta način indirektno protestiral proti ravnanju in sklepu odbora, ker je zahteval, da se mu predlože »zur Authorisierung« za slovenski list nemško pisani članki, ki jih je potem Malavašič prevajal na slovenski jezik. Imel je tudi, kakor bomo videli kasneje, za škod-ljivo, če bi se ta sklep odbora dosledno izvajal.

Vse bolj poslušno se je vedel sekretar Bleiweis, ki je na isti seji predložil tudi več svojih člankov za list, seveda v nemščini. Tudi te je odbor sprejel in izročil Malavašiču, da jih prevede v »kranjski jezik«.

Prav tako je na seji 9. februarja 1843 vprašanje o jeziku člankov, napisanih za Novice, razburjalo odbor:

»Über der eben erwähnten Schlussfassung von 21. Sept. v. J., wonach jeder der einen schriftlichen Beytrag zu dem krainischen Wochenblatte liefern will, denselben vorerst in deutscher Sprache dem Ausschusse als Redakteur dieser Zeitschrift vorzulegen habe, woraus für den Lieferanten eine doppelte Arbeit nähmlich: die Abfassung des Artikels in zweyen Sprachen, entstehet, bemerkte H. Dr. Orel, dass man Freywillige Beiträge dieser Art, bei nachträglich eintre-

tenden Umständen, und den bestehenden Verhältnissen, der ohnedies geringen Zahl der Literaten in krainischer Sprache nur in beiden Sprachen abgefassten litterarischen Beyträge füglich nicht verlangen könne, und dass man bei beharrlichen Verbleiben jenes Beschlusses sich der Verlegenheit aussetze, keine derartige Beyträge zu erhalten.«⁴⁵

Na seji o tej zadevi ni prišlo do nobenega zaključka. V kasnejših sejnih zapiskih ni več o tem govora. Zdi se mi pa, da so se kasneje dovoljevale izjeme in da je odbor že prvo leto vse uredniško delo prepustil Bleiweisu.

Ker je v drugi polovici februarja Kmetijska družba dobila, kakor smo videli, dovoljenje za izdajanje lista, se je zdelo Bleiweisu potrebno, da na seji 9. marca 1843 poda še svoje poročilo o vsem delu in pripravah.⁴⁷ Zato je že 26. februarja napisal »Amtsvortrag das Wochenblatt betreffend«, kjer je poročal in predlagal odboru.⁴⁸

1. Naznaniti je treba list v »Laibacher Zeitung« (= Illyrisches Blatt!) in v »Carnioliji« in objaviti program lista, »wobei die Vaterlandsfreunde zur Praenumeration und Unterstützung mit Beiträgen, (die auf Verlangen auch honorirt werden?) eingeladen wären, nebstbei auch zu ersuchen wären, für die Bekanntmachung des Blattes beim Landmann zu sorgen.« Predlagal je, naj bi se naprosil tudi ordinariat, da bi z okrožnico opozoril duhovščino na list.

2. List zaradi priprav ne bo mogel iziti pred prvim majem. Izhajal naj bi prvi dan v tednu, da bi ga naročniki potem dobili do konca tedna.

3. Do prihodnjega občnega zbora, ki se ga bo udeležil tudi nadvojvoda Janez, mora biti prva številka ali poskusni list natisnjen.

Važna je še šesta točka, kjer pravi Bleiweis:

6. »Ich bin der Meinung, dass die Redaction des Wochenblattes vor Allem dem Landmann einen systematischen Unterricht in der Landwirthschaft geben soll, welcher als erklärende Basis für die andern durch Zeit — und Umstände gebothenen Aufsätze dienen soll...«

Vendar pa list tudi 1. maja 1843 ni izšel. Pošta je namreč pobirala pavšalno poštnino za liste v začetku vsakega polletja. Ker bi morali torej plačati za »Novice«, ki bi začele izhajati s 1. majem, poštnino za vse prvo polletje, so na seji 6. aprila 1843 sklenili, da bo prva številka izšla šele v začetku julija.⁴⁹

Ceno listu so po Bleiweisovem nasvetu 26. aprila 1843 določili na 2 gold. za ljubljanske naročnike, a 2 gold. 30 krajcarjev za tiste, katerim je bilo treba pošiljati list po pošti.⁵¹

Slednjič je prišel občni zbor Kmetijske družbe v Ljubljani, ki je bil 23. in 24. aprila 1843.⁵⁰ Prisostvoval mu je tudi nadvojvoda Janez. Predsednik Lichtenberg mu je izročil »den ersten Exemplar« lista in ga zaprosil, naj list priporoči v tistih provincah, »welche mit uns durch die slavische Sprache in einer näheren Verbindung stehen«.

Ljubljanski župan in odbornik Kmetijske družbe pa je prebral obširno poročilo o vsem delu za izdajo Novic in o njihovem pomenu in namenu. Za nas so iz tega poročila važna sledeča mesta:

»Vor Allem findet es Ihr Ausschuss nothwendig zu bemerken, dass, sollte das Blatt seinen Zweck erreichen — dasselbe nicht in den Händen eines Privaten bleiben dürfte, weil einerseits ein solcher weniger auf die nothwendige Unterstützung durch zweckentsprechende literarische Beiträge rechnen, anderseits derselbe sein pecuniäres Interesse nicht ausser Acht lassen könne, wodurch er oft genöthigt werde, Aufsätze sehr verschiedenen Inhaltes, selbst mit Gefährdung der Haupttendenz, in sein Blatt aufzunehmen, sobald ihm dieselben Hoffnung geben, die Pränumeranten-Zahl zu vergrössern. Unter solchen ganz natürlichen Verhältnissen hätte aus der in Rede stehenden Zeitschrift nur eine gewöhnliche buchhändlerische Speculation werden müssen...«

Poročilo, ki ga je brez dvoma sestavil Bleiweis, meri v gornjem odstavku, kakor bi mislili, na Blaznika, vendar moramo reči, da je bilo sestavljeno v takem tonu bolj zato, da dobi odbor opravičilo, ker je prevzel stroške za izdajo na svoje rame, kakor pa da bi hotel s tem pokazati prave razloge, zakaj Blaznik ne izdaja lista v svoji založbi. O ciljih in namenu lista pravi poročilo:

»Damit aber dieses Unternehmen (namreč poučevanje kmetal) um so sicherer bei dem, des Lesens periodischer Druckschriften bisher gewohnten, krainischen Landwirthe den gewünschten Anklang finde, ist es nothwendig, dass das in einer allgemein verständlichen Sprache und Schreibart geschriebene Wochenblatt nebst der Belehrung — als dem Hauptzwecke — dem Leser auch zeitweise eine entsprechende Unterhaltung biete; daher das von den meisten periodischen Schriften berücksichtigte ‚utile dulci‘ auch bei unserm Wochenblatte, als durch die Nothwendigkeit gebothen erscheint. *Nie aber soll das Blatt zum Tummelplatz linguistischer Federkriege werden; denn die Tendenz des Wochenblattes ist nicht die Sprache zu lehren, sondern nur durch Verbreitung landwirthschaftlicher und industrieller* Kenntnisse unserm Land- und Gewerbsmanne nützlich werden...*«

Kdor je poslušal ali bral ta program, si je mogel biti takoj na jasnem, kako si je zamišljal Bleiweis novi list. Posredno izveš iz tega poročila, da se je Bleiweis že takoj v začetku nagnil na tisto stran, s katero sta Čop in Prešern vodila svojo črkarsko pravdo. Kakor bomo videli, je tudi na tej strani s svojimi Novicami obvisel.

Delo in priprave za izdajo Novic so se s tem bližale koncu. Kmetijska družba je pričela z nabiranjem naročnikov, izdala je zato tiskan razglas v nemščini,⁵⁰ objavila naznamilo v nemških listih, izhajajočih v Ljubljani, preko ordinariata⁵¹ se je obrnila na podeželsko duhovščino in preko gubernija⁵² na okrožne komisarje, ki jih je prosila, naj razširjajo list med ljudstvom. Dne 5. julija 1843 je zagledala dan prva številka Kmetijskih in rokodelskih novic, ki so izhajale enkrat tedensko, in sicer vsako sredo.

* Podčrtal M. S.

ZAKLJUČEK

V prejšnjih poglavjih smo poskusili po večini po do sedaj še neobjavljenih virih analizirati delo in prizadevanja raznih organizacij in posameznikov za ustanovitev slovenskega, predvsem poljudno-gospodarskega lista v tridesetih in prvi polovici štiridesetih let 19. stoletja. Vprašanja, ki smo si jih zastavili v začetku te razprave, so se nam po vsem tem razjasnila. Posamezne ugotovitve je treba sedaj le še bolj poudariti in jim poiskati vzročno zvezo.

Kmetijska družba v Ljubljani, ki je začela ponovno svoje delo po pravilih, potrjenih 1820, je bila v vsem zgrajena tako kakor druge kmetijske družbe v avstrijskih deželah. Možje, ki so ji predsedovali, sedeli v nješem odboru ali pa bili njeni člani, so bili v pretežni večini po svojem poreklu ali pa mišljenju avstrijsko-nemško usmerjeni in so socialno spadali med fevdalce in veleposestnike. Kmetijska družba jim je bila v prvi vrsti ustanova, kjer so lahko kazali svoje gospodarske sposobnosti, razkrivali drug drugemu svoje gospodarske skušnje, delali poskuse z raznimi vrstami sadežev, rastlin, orodja in poročali o uspehih ali neuspehih odboru družbe, na občnih zborih in v razpravah, ki so jih prinašali tu in tam Letopisi. Po naročilu družbe so tudi zbirali statistiko o stanju posameznih gospodarskih panog v deželi, zgodovinsko, etnografsko in drugo gradivo, sestavljali zakonske osnutke itd. Skratka, opravljali so dela, kakor da bi bila Kmetijska družba kaka znanstvena institucija, a ne ustanova, ki naj v deželi skuša z vsemi sredstvi — torej tudi s poukom — dvigniti preprostega kmeta. Pri tem so bili še tisti redki posamezniki, ki so morda čutili potrebo po izpremembi te prakse, in navadno niso pripadali zgoraj omenjenemu družbenemu razredu, nujno vključeni v ta sistem. Vendar ne moremo reči, da bi delo, ki so ga opravljali, ne bilo potrebno in brez vrednosti, ugotoviti moramo le, da ni nosilo tistih znakov, ki bi jih bilo, ko bi se bili zavedeli, da ga opravljajo v deželi in za deželo, ki je po narodnosti različna od večine drugih avstrijskih dežel, to je slovenska. Če bi bili imeli to pred očmi, bi bili nujno, prav na podlagi svojega dela prišli do tega, da je mogoče slovenskega kmeta dvigniti iz kulturne zaostalosti le s poukom v njegovem materinem jeziku. Reči moramo torej, da odbor Kmetijske družbe ni znal najti poti, kako bi izsledke in skušnje svojega članstva sporočil in z njimi koristil preprostemu kmetu. Nimam v mislih pri tem tistih znanstvenih gospodarskih razprav, ki bi jih naš kmet tedaj sploh ne bil razumel in mu pri tedanjem njegovem kulturnem stanju sploh niso bile potrebne, ampak tiste praktične in preproste skušnje naprednih kmetovalcev, ki bi bile, pisane v lahko razumljivi in poljudni obliki, počasi dvignule nivo gospodarske izobrazbe našega kmeta. Tudi bi bilo napačno komu očitati, da je pisal gospodarske, bolj ali manj znanstvene razprave v nemškem jeziku, ko pa vemo, da ni bila v navadi taka praksa pri nas samo pri spisih iz gospodarskih panog, ampak celo tam, kjer bi človek prej pričakoval spremembe jezikovno-kulturne prakse, n. pr. v slo-

venski filologiji. Teško pa razumemo, ne da bi padel očitek nezavednosti in kratkovidnosti (ki imata zopet svoje vzroke!) na naše sicer maloštevilno meščanstvo, tako dolgo odlašanje s slovenskimi poljudno-gospodarskimi publikacijami. Vemo namreč, da niti nemška večina v odboru Kmetijske družbe niti državna oblast nista bili tisti oviri, ki bi bili na kakršen koli Slovencem sovražen način stali na poti takemu podjetju. Če hočemo torej jasno odgovoriti na vprašanje, zakaj slovensko ljudstvo v dvajsetih ali vsaj tridesetih letih preteklega stoletja ni dobilo slovenskega poljudno-gospodarskega lista, moramo reči, da zato, ker Slovenci nismo imeli tedaj slovensko preporodno usmerjenega meščanstva. Potrdilo tej naši trditvi daje tudi prvi poskus ustanovitve slovenskega poljudno-gospodarskega lista, a še bolj akcija kranjske delegacije Industrijskega društva za slovenski tehnični list, ki bi bila tudi propadla, da je nista rešila Blaznik in Samassa. Če mora slovenski literarni zgodovinar za to dobo ugotoviti, da se slovenski preporod ni še razrasel v širino, kot bi bilo potrebno, moramo pripomniti, da je bilo prav pogrešanje slovenskega praktično-poljudnega lista tudi precej važen negativen člen v verigi še drugih ovir. Tak list bi bil v tem času prav gotovo budil med preprostim ljudstvom veselje do branja in ga kulturno toliko dvignil, da bi postal počasi zmožen sprejemati in uživati tudi višje literarne in kulturne vrednote v pisani slovenski besedi.

Prvi poskus ustanovitve slovenskega praktično-poljudnega lista v tridesetih letih 19. stoletja, čeprav na videz osamljen pojav, nam kaže, da se Scribani ni zavzemal zanj le zato, da bi posnemal podobne akcije drugih dežel in iskal pri tem lastnih koristi, ampak tudi iz potrebe, ki so se pokazale same, če je človek skušal razvozlati vzroke kulturne zaostalosti našega preprostega človeka. Poskus se je ponesrečil, ker ni imel moralne in materialne opore tam, kjer bi jo najprej pričakovali — pri Kmetijski družbi. O vzrokih smo že govorili.

Ni verjetno, da bi bile kumovale tudi pri spočetju misli, da je Slovencem potreben tehničen list, kake določene preporodne ideje. Misel sama je izšla iz okolja, ki je bilo vse prej kakor preporodno zavedno in usmerjeno, to je iz odbora kranjske delegacije Industrijskega društva. V njem so sedeli poleg predsednika Lichtenberga po večini ljubljanski in okolški obrtniki, prav tako so imeli med člani večino obrtniki, ki so pripadali meščanskemu sloju. Na idejo slovenskega tehničnega lista so prišli, kot smo videli, pod vplivom podobnih akcij v drugih avstrijskih deželah in ob ugotovitvi, da bo mogoče doseči cilje društva le, če se bo društvo zasidrilo tudi po deželi. Podeželsko obrtništvo pa je bilo slovensko in zato ga je bilo mogoče poučevati in dvigniti le s spisi, ki so bili pisani v slovenskem jeziku. Bil je pač tudi pri nas kakor drugje meščanski sloj mnogo bolj progresiven, prožen v mišljenju in logičnem sklepanju kot fevdalci, zbrani v Kmetijski družbi. Do istih zaključkov bi bil moral namreč že davno priti tudi odbor Kmetijske družbe, saj tudi Kmetijska družba ni mogla drugače uspešno opravljati svojega poslanstva med ljudstvom. Nastale

pa so pri kranjski delegaciji pri izvedbi začete akcije drugačne zapreke. Kranjska delegacija je imela le toliko finančnih sredstev, kolikor so prispevali člani sami, med njimi tudi ni bilo človeka, ki bi si upal urejevati tak list v slovenskem jeziku. Dve veliki, skoraj nepremostljivi oviri. Odstranil ju je Blaznik, ki je zvedel za akcijo kranjske delegacije, ko je ta že skoraj obupavala nad njeno izvedbo. Blaznik, ki s svojo akcijo za ustanovitev slovenskega literarnega lista od oblasti ni mogel dobiti dovoljenja za izdajanje, je opustil misel zgolj literarnega slovenskega lista in se pokazal pripravljenega izdati slovenski tehnični list. Prvotno pa sta bili to dve povsem različni akciji, ki sta se združili pod silo razmer: kranjski delegaciji je primanjkovalo sredstev za izdajanje lista in pripravnega urednika, Blaznik pa za list ni mogel dobiti dovoljenja. Po odločnem in značilnem nastopu livarja Samasse na seji kranjske delegacije 13. julija 1840, ki je program prvotno mišljenega zgolj tehničnega lista v sporazumu z Blaznikom postavil na mnogo širšo podlago, je odbor sprejel Blaznikovo zamisel. List bi prinašal poleg industrijskih in drugih gospodarskih člankov tudi prispevke iz slovenske literature in pomagal negovati »kranjski jezik«. Prvotno zamišljeni zgolj tehnični list je s tem dobil preporodno tendenco in širši pomen za slovensko kulturo.

Kako je livar Samassa prišel na to zamisel? Verjetno, da je vplival nanj Blaznik. Vprašanje pa je, ali je za njima stal še kdo drug, ki pa ni hotel ali ni mogel naravnost poseči vmes in je le posredno skušal vplivati na izvedbo načrta. Kdo bi bil to? Med člani kranjske delegacije ni bilo razen Samasse, Blaznika, dr. Baumgartena in dr. Orla nikogar, ki bi se bil kdaj udeležil na kakršen koli način kake preporodne akcije ali se družil s slovenskimi preporoditelji. Zato moremo o vsem samo ugibati. Blaznik in Prešeren sta imela že prej dogovore glede uredništva slovenskega literarnega lista; da sta se dr. Baumgarten in Prešeren poznala, je znano, saj je bil Prešeren pri Baumgartenu delj časa v službi, za Samasso je Prešeren leta 1834. napravil slovenski napis za zvon. Pri teh ugibanjih se nam nehote vrine misel, da je stala še sedaj, ko Blaznik ni več mislil na samostojen literaren list, za vsemi prizadevanji skupina ljudi, ki je bila bolj ali manj pod Prešernovim vplivom. Celó vse Prešernove izjave o kasnejših Novicah bi se dale spraviti v sklad s to mislijo. Prešeren je dobro vedel, da je Slovincem potreben poljudno-gospodarski list. Mislil pa je, da bi tak list lahko združeval lepo s koristnim, t. j., prinašal poleg poljudno-praktičnih člankov tudi prispevke iz slovenske literature. Podoben načrt je imel tudi Samassa. Da pa je Prešeren kasneje zabavljajl čez Novice, je toliko bolj razumljivo, če pomislimo, da urednik ni šel po tej poti, da so Novice res pisale jezik, ki je bil znesen od vseh vetrov, in da je njihov zgolj praktični namen povsem zakril literarnega. Izjava, ki jo je dal Prešeren o Novicah v pismu Vrazu dne 12. decembra 1843, in Prešernova puščica »Novičarjem« (1845) sta torej povsem v skladu in bi le potrdili našo misel, da je Prešeren indirektno dajal pobudo Samassi in Blazniku, ki sta hotela postaviti list na širšo osnovo,

kot pa jo je potem vsilil Bleiweis in njegov krog. Vsekakor pa nam prizadevanja Samasse kažejo, da ga ni vodila pri delu za slovenski list zgolj koristnost slovenskega lista, ampak tudi preporodna težnja, saj je izjavil, da naj bi list negoval in likal tudi slovenski jezik in združeval dobro (= lepo) s koristnim.

Ali je bila zamisel, da bo list urejeval dr. Orel, kaj v zvezi z gornjim Samassovim načrtom, ostane tudi odprto vprašanje. Gotovo je, da je dr. Orel obvladal dobro »kranjski jezik« in da se vsaj trikrat ni hotel pokoriti odboru Kmetijske družbe, ko je ta zahteval, da mora članke za poskusne liste in tudi druge članke za slovenski list predložiti odboru »zur Authorisierung« v nemškem jeziku. Morda je pri odločitvi dr. Orla za urednika bil važen tudi razlog, da je dr. Orel tedaj kot edini gospodarski strokovnjak dobro obvladal slovenski jezik in bil pretendent za tajniško mesto pri Kmetijski družbi. Tu moramo pripomniti, da Uhrerjevo poročilo Sedlnitzkemu, kjer pravi, da so dr. Orla predlagali za tajnika Kmetijske družbe, ni točno. Dr. Orel je za to mesto obenem z Bleiweisom in Kapusom ob konkurzu Kmetijske družbe sam prosil.

Če je pravilno, da je Blaznikova in Samassova akcija skušala v listu najti mesto tudi preporodnim težnjam, je ta smer izgubila mnogo na tem, ko se je pridružila delu za ustanovitev slovenskega lista še Kmetijska družba, ki je določila za urednika Bleiweisa. Popustil je tukaj prvi Blaznik, ki je bil takoj pripravljen izročiti izdajo slovenskega lista Kmetijski družbi. Kranjska delegacija se je morala zadovoljiti s tem, da bo list prinašal tudi članke o industriji in obrti. Dr. Orla je izpodrinil iz uredništva tajnik Kmetijske družbe dr. Bleiweis, čeprav ni bil večš slovenščini. Poleg tega pa je že takoj v začetku smatral, da mora biti list strogo praktičnega značaja. Ko se je v sili (nepoznanje slovenskega jezika!) zatekel po pomoč še k tistim slovenskim preporodnim delavcem, ki jim je bilo »utile — zrno, dulce — pleva«, je bila smer kasnejših Novic za vso dobo izhajanja usodno zapečaten. Postale in ostale so strogo praktične, kolikor pa so prinašale prispevke iz slovenskega leposlovja, so prišli vanje samo taki, ki so jih odobrili »estetični« narodno-utilitarne in verske smeri.

Bleiweis in ti njegovi pomočniki so končno torej dali zunanjo in notranjo obliko Novicam.

Tri, spočetka povsem različne akcije so rodile Novice. Blaznikova akcija, ki je iskala dovoljenje za slovenski literarni list, akcija kranjske delegacije Industrijskega društva v Gradcu, ki je hotela ustanoviti prvotno zgolj tehničen list, a se je kasneje spojila z Blaznikovo in si prisvojila tudi del njegovega programa, in kot tretja: akcija Kmetijske družbe, ki je izvedla delo do konca. Usoda pa je hotela, da je postal tedaj tajnik Kmetijske družbe dr. Bleiweis, ki je prevzel tudi uredništvo slovenskega lista. Tako se je zgodilo, da so Novice zašle v povsem drugo smer, kot sta si jih zamišljala Blaznik in Samassa, v smer, ki za slovenski prepod ni bila najboljša in najplodovitejša.

OPOMBE

- ¹ 27. dec. 1835, fasc. I/3, akt št. 37: Lj. gubernij poročča Kmet. dr. v Lj. o akciji Štajer. kmet. dr. za ustanovitev industr. in obrt. dr. in načrtu pravil.
- ² 6. jan. 1934, fasc. I/3, akt št. 37a: Mnenje Kmet. dr. v Lj. o društvu pod ¹, poslano Kmet. dr. v Gradcu.
- ³ 12. febr. 1834, fasc. I/3, akt št. 37b: Pripombe Kmet. dr. v Lj. k načrtu pravil Industr. in obrt. dr., poslano Kmet. dr. v Gradcu.
- ⁴ 22. marca 1834, fasc. I/3, akt št. 182: Gubernij Kmetijski dr. v Lj. o Industr. in obrt. dr.
- ⁵ 29. apr. 1835, fasc. C/3, akt št. 97a: Scribanijevo pismo škofu A. Wolfu.
- ⁶ 20. okt. 1835, fasc. C/3, akt št. 97b: Odgovor odbora Kmet. dr. na pismo pod ⁵.
- ⁷ 1836: Anali.
- ⁸ 1837: Anali.
- ⁹ 8. jan. 1837, fasc. I/3, akt št. 183: Poročilo Kmet. dr. v Lj. guberniju o Industr. in obrt. dr.
- ¹⁰ 9. marca 1837, fasc. I/3, akt št. 79: Gubernij odgovarja na poročilo pod ⁹.
- ¹¹ 5. apr. 1837, fasc. I/3, akt št. 109: Vabilo iz Gradca za pristop k Industr. in obrt. dr. v Gradcu.
- ¹² 6. maja 1837, fasc. I/3, akt št. 160: O Industr. in obrt. dr. v Gradcu.
- ¹³ 10. febr. 1838, fasc. I/3, akt št. 383a: Wiese agitira za svoj list.
- ¹⁴ 10. febr. 1838, fasc. I/3, akt št. 383b: Odgovor Wieseju na pismo pod ¹³.
- ¹⁵ 1838/39: Anali.
- ¹⁶ 7. apr. 1839, fasc. I/3, akt št. 113a: Gubernij priporočča Frankensteinov list.
- ¹⁷ 16. maja 1839, fasc. I/3, akt št. 113b: Odgovor Kmet. dr. v Lj. na dopis pod ¹⁶.
- ¹⁸ 17. jun. 1839, fasc. P/5, akt št. 228: Sejni zapisnik Kmet. dr.
- ¹⁹ 8. jul. 1840, fasc. N/1, akt št. 43a: Blaznikova prošnja na kranj. deleg.
- ²⁰ 9. jul. 1840, fasc. N/1, akt št. 43b: Samassov referat kranj. deleg. o prošnji pod ¹⁹.
- ²¹ 17. jul. 1840, fasc. N/1, akt št. 43c: Poročilo kranj. deleg. direkciji v Gradcu o ¹⁹.
- ²² 11. sept. 1840, fasc. N/1, akt št. 78a: Letno poročilo kranj. deleg. na 3. obč. zboru Industr. in obrt. dr. v Gradcu dne 18. sept. 1840.
- ²³ 1840/41: Anali.
- ²⁴ 3. maja 1841, fasc. P/4: Zapisnik obč. zbora Kmet. dr.
- ²⁵ 24. okt. 1841, fasc. N/1, akt št. 78b: Kranj. deleg. ponovno urgira za list pri direkciji v Gradcu.
- ²⁶ 10. febr. 1842, fasc. N/1, akt št. 21b: Odgovor kranj. deleg. graški direkciji na njeno pismo z dne 7. februarja 1842, št. 96.
- ²⁷ 4. marca 1842, fasc. N/1, akt št. 29: Prošnja in poročilo Kmet. dr. guberniju za slov. list.
- ²⁸ 14. marca 1842, fasc. N/1, akt št. 54: Weingartenovo sporočilo Kmet. dr. o zaprošenem slov. listu.
- ²⁹ 10. maja 1842, fasc. P/4: Zapisnik obč. zbora Kmet. dr. (Hradeckega poročilo o Novicah).
- ³⁰ 6. avg. 1842, fasc. P/5, akt št. 293/1: Sejni zapisnik Kmet. dr.
- ³¹ 16. avg. 1842, fasc. P/5, akt št. 387: Sejni zapisnik Kmet. dr.
- ³² 17. sept. 1842, fasc. N/1, akt št. 346: Dr. Orel prosi za izredno sejo.
- ³³ 21. sept. 1842, fasc. P/5, akt št. 354: Sejni zapisnik Kmet. dr.
- ³⁴ 12. okt. 1842, fasc. N/1, akt št. 383: Blaznik pošilja dva poskusna lista Kmet. dr.
- ³⁵ 12. okt. 1842, fasc. N/1, akt št. 384a, b: Dr. Bleiweis prosi za izredno sejo; načrt njegovega programa za slov. list. Kritika Orlovega programa in poskusnih listov.
- ³⁶ 20. okt. 1842, fasc. P/5, akt št. 387: Sejni zapisnik Kmet. dr.
- ³⁷ 27. okt. 1842, fasc. P/5, akt št. 392: Sejni zapisnik Kmet. dr.

³⁸ 8. nov. 1842, fasc. N/1, akt št. 404: Dr. Orel poroča o pregledu Bleiw. poskusnih listov.

³⁹ 20. nov. 1842, fasc. N/1, akt št. 414: Pogodba Kmet. dr. z Blaznikom.

⁴⁰ 26. nov. 1842, fasc. N/1, akt št. 421: Seznam člankov, ki jih je pregledal dr. Orel.

⁴¹ 1. dec. 1842, fasc. P/5, akt št. 429: Sejni zapisnik Kmet. dr.

⁴² 16. dec. 1842, fasc. N/1, akt št. 2: Dr. Bleiweis poroča o pripravi snovi za Novice.

⁴³ 20. dec. 1842, fasc. N/1, akt št. 434: Prvo Bleiweisovo pismo Kopitarju.

⁴⁴ 5. jan. 1843, fasc. P/5, akt št. 5: Sejni zapisnik Kmet. dr.

⁴⁵ 9. febr. 1843, fasc. P/5, akt št. 35: Sejni zapisnik Kmet. dr.

⁴⁶ 26. febr. 1843, fasc. N/1, akt št. 53a: Bleiw. poročilo o pripravi za Novice.

⁴⁷ 9. marca 1843, fasc. P/5, akt št. 76: Sejni zapisnik Kmet. dr.

⁴⁸ 14. marca 1843, fasc. N/1, akt št. 53b: Prošnja Kmet. dr. na ravn. pošte.

⁴⁹ 6. apr. 1843, fasc. P/5, akt št. 112: Sejni zapisnik Kmet. dr.

⁵⁰ 24. apr. 1843, fasc. P/4: Zapisnik obč. zbora Kmet. dr.

⁵¹ 26. apr. 1843, fasc. N/1, akt št. 156: Bleiweis, Hradecky, Orel, Pregel o stroških za Novice.

⁵² 5. maja 1843, fasc. N/1, akt št. 155: Bleiweis na ravn. pošte v Lj.

⁵³ 11. maja 1843, fasc. N/1, akt št. 175a: Bleiweis na dežel. predsedstvo v Lj.

⁵⁴ 11. maja 1843, fasc. N/1, akt št. 175b: Bleiweis škofu: ljubljanskemu, gorškemu, tržaškemu, lavantinskemu, zagrebškemu itd.